

VENEDİK DEVLET ARŞİVİNDE BULUNAN *LIBER GRAECUS* (YUNAN KİTABI) VE XV-XVI. YY. OSMANLI-VENEDİK İLİŞKİLERİ*

Anna CALIA**

(İtalyancadan Çeviren) Güner DOĞAN

Özet: Bu makale, 1479 ile 1504 yılları arasında Osmanlı Sultanları tarafından Venedik Cumhuriyeti'ne gönderilen belgelerin çeviri ve kopyalarını muhafaza eden Venedik Devlet Arşivi'ndeki *Liber Graecus* adlı bir el yazması kaydın analiz ve tanımlamasını içermektedir. Buradaki belgelerin hemen hepsi Grekçedir. Grek dili, II. Bayezid'e kadar, Batı devletleri ile gerçekleşen diplomatik ilişkilerde Osmanlılar tarafından kullanılmış olan bir dildi. *Liber Graecus* sayesinde sadece 16. yy'ın başında Osmanlı-Venedik ilişkilerinin detaylı bir kaydını bulmuyoruz, fakat aynı zamanda Venedik divanının faaliyetleri hakkında ve Grek kâtiplerin oynadığı rol hakkında da daha fazla bilgi sahibi oluyoruz.

Abstract: The present article offers a description and a analysis of the *Liber Graecus*, a manuscript register from Venice State Archive containing copies and translations of the documents sent from the Ottoman sultans to Venice between 1479 and 1504. Almost all the documents are in Greek, which until Bayazid II' s reign was the language used by the Ottomans in diplomatic communications with Western powers. Thanks to *Liber Graecus* not only we have a detailed account of Venetian-Ottoman reationship at the turn of the 16th century, but also we learn more about the activity of the Venetian chancery and the role played by Greek scribes working there.

Giriş

Venedik Devlet Arşivi'nde bulunan çok sayıda vesika, uzun yıllar müddetince bazı olayların da sebebi olmuştur. Buna bir örnek verecek olursak, *LIBER GRAECUS* adıyla bilinen bir el yazması kümesi XV ile XVI. yüzyıllarda Venedik ile Osmanlı diplomasisi içinde oldukça kıymetli bir tanık olduğu kadar, XIX. yüzyılda Venedik ile Viyana arasında sıkıntılarla dolu bir macera içerisinde de kalmıştır.

Venedik Cumhuriyeti'nin yıkılış senesi olarak bilinen 1797 ile 1805 yılları arasında geçen süre içerisinde Venedik'in sahip olduğu kültür varlıkları karşısında Avusturya'nın siyaseti, Venedik arşivlerinde muhafaza edilmekte olan özgün arşiv serilerinin büyük bir kısmını Viyana'ya götürmek olmuştur. 1805 senesinde Napolyon'un gelişinden evvel, General Franz Sebastian Gassler'in iki sene süren bir keşif çalışmasının sonrasında *Trattati Originali*

---

* Calia, A. (2012). Il Liber Graecus dell'Archivio di Stato di Venezia e la Diplomazia Veneziana - Ottomana in Lingua Greca Tra XV e XVI Secolo. *Byzantion*, 82, 17-55.

** Università di San Marino, École Pratique des Hautes Études.

Costantinopoli (İstanbul Menşeli Antlaşmalar) adı altında kaydedilen 83 vesika ve 11 fragman, Avusturya Devlet Arşivi'ne taşınmıştır¹. Bu evrakların bir kısmı 26 Aralık 1805 günü imzalanan Pressburg Antlaşması sonrası iade edilse de yaklaşık 3000 kadarı *filza* ve *registro* (dosya ve belge özetlerini içeren kütük) şeklinde Avusturya'da kalmıştır.

1866 yılında Venedik Kent Devleti'nin İtalya krallığına katılmasından kısa bir süre evvel, Avusturyalı yetkililer başka vesikaları ve 1805 senesinde Venedik'e iade edilen evrakı ve bunun yanı sıra daha başka çeşitli tasnifler içerisinde yer alan *Di Imperatori Bizantini e Ottomani* (Bizans İmparatorları ve Osmanlı hakkında) adı altında bazı belgeleri de Viyana'ya beraberlerinde götürdüler. Bu vesikalar aşağı yukarı 1868 senesinde, Floransa'da yapılan bir antlaşmanın hemen akabinde, Venedik'e iade edildi ve arşiv için yeni bir yer olarak tahsis edilen Frari Manastırının hemen yanında 1817 ile 1822 yılları arasında taşınmış olan *Archivio di Stato di Venezia*'ya (Venedik Devlet Arşivi) konuldu². 1868 senesinde iade edilen ve *Miscellanea Atti Diplomatici e Privati* (Diplomatik ve Kişisel Kayıtların Derlemesi) adı altında bir araya getirilen bu seri, Venedik Cumhuriyeti devrinde çok büyük ve oldukça kıymetli bir arşivlik seri olup *Palazzo Ducale* (Dükler Sarayı) içerisinde *Secreta* denilen *Cancellier Grande* (Baş Mühürdar) tarafından muhafaza altında tutulan bir külliyyat içinde papalar, imparatorlar, sultanlar ve Venedik Devlet Başkanları yani Doç'lar gibi yüksek kademelerdeki yetkililerin elinden çıkan vesikaların özgün metinleri ve suretlerini barındırıyordu³.

İşte burada konu edilen bu seri içerisinde 45. *Busta*'da (kutu) *LIBER GRAECUS* bulunmaktadır. Bu kutunun üzerinde el yazısı ve kurşun kalemle *Documenti*

¹ Orijinal kataloglar Venedik Devlet Arşivi'ndedir, "Indici, consegna di Atti", busta 1, 1806; bk. V. CÉRÉSOLE, "À propos de l'article XVIII du Traité de Vienne du 3 octobre 1866", *La vérité sur les déprédations autrichiennes à Venise*, 1867, ss. 52-61; F. CAVAZZANA ROMANELLI, "Gli Archivi della Serenissima. Concentrazione e ordinamenti, G. BENZONI-G.COZZI (yay.), *Venezia e l'Austria*, içinde, Venezia, 1999, ss. 291-308; F. CAVAZZANA ROMANELLI-S.ROSSI MINUTELLI, "Archivi e Biblioteche, M. ISNENGI-S.WOLF (yay.), *Storia di Venezia. L'Ottocento e il Novecento*, vol.II, Roma, 2002, ss. 1081-1122.

² Yeni Venedik arşiv binasının kuruluş tarihi 13 Aralık 1815'tir. Buna rağmen kayıtların çoğu Viyana'da muhafaza edilmektedir. Emanuele Antonio Cicogna'nın tanıklığı için, *Diarii*, I, varak. 3050, 3052, 3069, 3079, 4031, ms. Correr 2844; aynı zamanda bakınız, A. DA MOSTO, *L'Archivio di Stato di Venezia. Indice generale, storico, descrittivo ed analitico*, 2 voll., Roma, 1937-1940, vol. I, ss. 4-5; M.F. TIEPOLO, "Archivio di Stato di Venezia", *Guida Generale degli Archivi di Stato*, vol. IV, Roma, 1994, ss. 873-874, 878; F. CAVAZZANA ROMANELLI, *Gli Archivi di della Serenissima*, ss. 294-299.

³ DA MOSTO, *L'Archivio di Stato*, vol. II, s. 252; TIEPOLO, *Archivio di Stato di Venezia*, s. 908.

restituiti dal Governo Austriaco (Avusturya Hükümeti tarafından geri verilen belgeler) ifadesi yazılmıştır. İşte bu ifade, bu el yazmaların Viyana Arşivlerinde bulduklarını işaret eden bir şahittir. *LIBER GRAECUS* belgelerinin hemen hepsinin sağ taraflarında iliştirilen dört köşe, beyaz ve mavi numaralı etiketler onların Avusturya'da kaldığı hakkındaki son bir hatıradır.

Venedik Devlet Arşivi'nin 19 yy. boyunca *Frari* denen belge serilerinin aktarılmalarından evvel ve sonra da Avusturya'daki vesikaların kesin olarak iadesinin akabinde arşivdeki malzemelerin yeniden organize edilmesine ve var olan serilerin ayrı ayrı gösterilmelerine sıkça ihtiyaç duyuldu⁴. İlgili bu çalışma Türk yetkililer tarafından gönderilen vesikaların bulunduğu koleksiyonları da yakından ilgilendirmektedir. *Collezione documenti Turchi* (Türkçe Belgeler Koleksiyonu) ve *Lettere Scritture Turchesche* (Türkçe Mektuplar ve Yazışmalar) adı altında iki seri hâlinde olan bu malzeme bir dil kavramına göre (büyük ölçüde Arapça, Farsça ve Türkçe olmak üzere yabancı lisanlarda kaleme alındıkları için) düzenlendiler⁵. *LIBER GRAECUS* içinde II. Mehmed'e ait olan önemli bir ferman vardır. Bu ferman *Atti Diplomatici e Privati* diye adlandırılan seri içerisinde bir Osmanlı padişahının kendi bütünlüğü içerisinde muhafaza edilen ilk Grekçe belge olup, ayrıca her ikisi de *a tergo* (sırt, arka)'da seriye göre bir numara almıştı ve diğer Türk vesikalarında bu işarete rastlanmaz⁶.

---

⁴ 1805 ve 1868 yıllarında Viyana'dan Venedik'e teslim edilen belgeler hakkında bk. B. CECCHETTI, "Della dispersione di documenti veneziani e di alcuni archivi del Veneto, *Atti del Regio Istituto Veneto di Scienze, Lettere, ed Arti*, içinde, s. II, 11 (1865-1866), ss. 432-453); Aynı yazar, "Appunti sulla restituzione degli oggetti d'arte e antichità e dei documenti fatta dal Governo austriaco all'Italia nel mese di sett.1868", T. GAR, "*Cenno sui documenti restituiti dall'Austria all'Archivio generale di Venezia*", *Atti del Regio Istituto Veneto di Scienze, Lettere ed Arti*, içinde, s. III, 14 (1868-1869), ss. 190-197; A. SAGREDO, "Spoliazioni austriache nella città di Venezia, [ed.] elenco delle filze, volumi, codici, atti antichi, diplomatici, prelevati e tolti in consegna dall'Imperial Regio Archivio generale di Venezia nei giorni 22 e 23 luglio 1866, per farne il trasporto a Vienna", *Archivio storico italiano*, içinde, s. III, 4 (1866), kısım II, ss. 164-172; L. SEGUSO, *Delle depredazioni austriache negli Archivi di Venezia*, Venezia, 1866.

⁵ Venedik Devlet Arşivi direktörüne Alessio Bombaci'nin kaleme aldığı mektup hakkında bk. A. BOMBACI-M.P.PDANI FABRIS, *I "Documenti Turchi" dell'Archivio di Stato di Venezia*, Roma, 1994, s. XXI ve giriş, s. XXXVI.

⁶ Belge bugün *Miscellanea Atti Diplomatici e Privati*, busta 38, ex Pacta Secreta 230'dadır. Bu belge, G. M. THOMAS (yay.), *Diplomatarium veneto-levantinum sive acta et diplomata res venetas, graecas atque levantis illustantia*, içindedir. 2.voll. Venezia, 1880, vol. II, ss. 366-368, No. 198 (Venedik lehçesinde tercümesi). N. IORGA (ed.), "Le privilège de Mohammed II pour la ville de Pera, *Bulletin Historique de l'Académie roumanie*, 11 (1914), ss. 18-21; F. BABINGER-F. DÖLGER, "Mehmed's II. frühesten Staatsvertrag, *OCP* içinde, 15 (1949), ss. 225-

LIBER daha sonra unutuldu, ancak 1940 yılına gelindiğinde büyük Türkolog Alessio Bombaci, Venedik Devlet Arşivi'nde bulunan Türk vesikalarının tam bir koleksiyonunu düzenlemek ve özetlemek için görevlendirildi ve şu an bulunan mevcut sistemi o meydana getirdi. Alessio Bombaci, Türk belgelerine dair çalışmasını, araya giren acı dolu savaş olayları sebebiyle ve daha önemli başka görevlerden dolayı sonuçlandıramadı ve *LIBER GRAECUS* hakkında ancak 1953 senesinde haber verdi⁷. Ertesi sene, Alessio Bombaci, yazma metnin analitik bir tasvirini yapıp neşri ölçütü olarak da her bir vesikanın göndericisinin kimliği üzerinde durup aynı sene içinde II. Mehmed'in daha evvel yayımlanmamış bazı Grekçe vesikalarını neşretti ve bunun yanı sıra orijinal metni kaybolup da *LIBER GRAECUS* içerisinde suretleri bulunduğundan dolayı kurtulanları neşretti⁸. Bunun yanında Grekçe ve Türkçe karşılaştırmalı bir tarzda bir araştırmayı gerçekleştiremedi ancak devam eden yıllar içerisinde Bizantinoloji ve Türkoloji alanlarında nadir olarak araştırmalarda zikredildi⁹.

Daha sonraları Franz Babinger de *LIBER GRAECUS* ile meşgul olmaya başladı ve *LIBER* içerisinde bulunan II. Bayezid devri vesikalarının (sayfa 24'-100') fotokopilerini Venedik Devlet Arşivi'ne yaptırttı. Bir kutu içerisinde muhafaza altına alınan vesikalar, Babinger'in vefat etmesinin akabinde (1967) Viyana'da bulunan *Institut für Byzantinistik* adlı kuruluşun başkanı Prof. Hebert Hunger isimli araştırmacıya teslim edildi. 90'lı yılların sonuna gelindiğinde Prof. Otto Kresten aracılığı ile ilgili kutu o sıralarda Venedik'teki *Fondazione Cini* bünyesinde bulunan *Istituto Venezia e l'Europa* (Avrupa ve Venedik Enstitüsü) adlı kuruluşun başkanlığını yapan Prof.Dr. Antonio Rigo'ya kesin olarak teslim edildi. Fotoğraflardan başka kutunun içerisinde, Venedik Devlet Arşivi'nde II.

258, yeniden baskısı için bk. F.DÖLGER, *Byzantinische Diplomatie. 20 Aufsätze zum Urkundenwesen der Byzantiner*, Ettal, 1956, ss. 262-291; aynı zamanda bk. A.BOMBACI, *Due clausole del trattato in greco tra Maometto II e Venezia*, BZ, 43 (1950) ss. 267-271.

⁷ 1953 yılında *IX Congresso Internazionale di Studi Bizantini*'de kısa bir bildiriye, bk. A.BOMBACI, "Diplomi ottomani in greco", *Atti del Congresso Internazionale di Studi Bizantini*, içinde, (Salonico 12-19 aprile 1953), vol.II, Atene, 1956, s. 300. Bombaci'nin çalışmaları hakkında bk. A. GALLOTTA, "Ricordo di Alessio Bombaci", *I "Documenti Turchi" dell'Archivio di Stato di Venezia*, içinde, ss. XI-XVI; ss. XXXVIII-XXXIX; M.P.PEDANI (yay.) *Inventary of the "Lettere e Scritture Turchesche" in the Venetian State Archives*, Leiden, 2010, ss. XXXIII-XXXIV.

⁸ A.BOMBACI, "Nuovi firmani greci di Maometto II, BZ, 47 (1954), ss. 298-319.

⁹ Bk. A.BOMBACI, "Nuovi firmani greci di Maometto II, s. 298, No.1. Daha sonraki yıllarda Osmanlı sultanlarının Grekçe dokümanları hakkında çok nadir yapılmış çalışmalar vardır, bunun yanı sıra *Liber Graecus*'da çok nadir ima edilir. S. VRYONIS, "The Byzantine Legacy and Ottoman Forms", *DOP*, 23-24 (1969-1970), s. 275, No.55'te sıklıkla hatırlanır. K.M.SETTON, *The Papacy and Levant (1204-1571)*, vol.II, Philadelphia, 1978, s. 328, n.47; J.RABY, "Mehmed the Conqueror's Greek Scriptorium, *DOP*, 37 (1983), s. 27, No.63, s. 28, No.66.

Bayezid devrine ait belgeler üzerine Babinger tarafından hazırlanmış olan üç sayfadan ibaret not bulunmaktadır. Bunlardan başka 1 ve 30 Haziran 1966 tarihli iki adet Herber Hunger'e yazılmış mektup bulunmakta olup, Babinger bu yazışmalarında özellikle, hem Grekçe hem de Türkçe olarak iki lisanda kaleme alınmış ilk Osmanlı belgelerinde bulunan kronoloji sorunlarına işaret etmektedir¹⁰.

LIBER GRAECUS'un ve burada bulunan Osmanlı sultanlarının Grekçe kaleme alınmış vesikalarının ayrıntılı bir tahlili Bombaci ve hatta Babinger tarafından da arzu edilmişti. Bu vesile ile Bombaci'nin bu el yazmasının tanıtımında gösterdiği ciddiyete rağmen, *LIBER GRAECUS*'un yapısı ve ortaya çıkışını aydınlatacak bir tasvirin faydalı görüleceği bellidir.

1. Tasviri

Archivio di Stato di Venezia (Venedik Devlet Arşivi), *Miscellanea Atti Diplomatici e Privati*, busta: 45¹¹, No. 1324.

XV. yy'ın sonu – XVI. yy'ın başı, Parşömenli kâğıda, 335x237, varaklar, I, 100 (numara verilmiş), I'.

Fasiküller: I, 6x7 (84), 1x8 (100), I'.

İlgili yazma belge 4 müstensih tarafından tahrir edilmiş: **a.** (varak 1^r-24^r), **b.** (varak 24^r-60^r), **c.** (varak 60^r-72^v), **ç.** (varak 73^r-100^r).

Daha evvel Alessio Bombaci tarafından bir tasvir yapılmıştır, II “*Liber Graecus*”: *un cartolario veneziano comprendente inediti documenti ottomani in greco (1481-1504)*, F.MEIER, *Westöstliche Abhandlungen: Rudolf Tschudi zum siebzigsten Geburtstag überreicht von Freunden und Schülern*, içinde, Wiesbaden 1954, ss. 288-303.

Kapak: Yazmalar beyaz bir kâğıt tarafından korumaya alınıp üst tarafta 1324 numara ve sonrasında (yakın zamanda yazılmış) ise, 1478-1504 tarihi vardır. 100 varaklı parşömente sultanlar ile olan ilişkilere dair Grekçe ve Latince yazılı

¹⁰ CDT I. 73 (Osmanlıca) ve I. 77 (Grekçe), sırasıyla 25 Aralık 1502 (24 Cümada '1'ahıra 908, İslam takvimi) ve 14 Aralık 1502 (Hristiyan takvimi). 1409 yılında Venedik ve Osmanlı arasında patlak veren ikinci savaşın sonunda, 20 Mayıs 1503 tarihinde sonradan Venedikliler tarafından onaylanan barış antlaşmasının maddelerini tartışmak için II. Bayezid tarafından Venedik Devlet Başkanı olan Doç Leonardo Loredan'a yazılan mektup. Babinger 1967 yılında vefat etti, son dönemlerinde belgelerle daha fazla ilgilenemedi. Hunger'in daha sonra Venedik Devlet Arşivi'nde bulunan başka bir belge üzerinde çalışmasını hatırlayabiliriz: “Pirateria in der Aegaeis anno 1504. Brief Bayezids II an Leonardo Loredan”, *BYZ*, 40 (1970), ss. 361-376.

¹¹ Dosya 45'te kronolojik olarak 7 Ocak 1479'dan 2 Aralık 1484 tarihi arasında sıralanmış başka belgeleri de buluyoruz.

belgelere *Grecus* yazıldığı okunuyor. Bunun da hemen altında ise, 1478'den 1504'e kadar tarihler bulunuyor, yukarıda sağ tarafta 7 yazılmış. Kurşun bir kalemle yakın zamanda konulan not ise şöyledir: Avusturya Hükûmeti tarafından iade edilen belgeler” ve “B 45” diye bir busta numarası var. Yine dış kapakta beyaz ve mavi renklerde dörtgen iki adet etiket yapıştırılmış ve mürekkep ile 1324¹² ve 231 rakamları konmuş. Kabin sırt tarafında “*Graecus-Pacta Turcica*” (Grekçe kütük-Türk Antlaşmaları) kaydı düşülmüş. Kabin alt tarafında iki defa yazılmış “*Grecus*” kelimesi ise mavi mürekkep ile yazılmış.

Fihrist: Koruma için konulmuş sayfadan evvel kırk sayfadan oluşan alfabetik bir fihrist bulunur, bunun boyutu 331x120'dir. Fihristin kapağında “1478 barış maddelerinin çeşitli yazımlarını ihtiva eden fihrist kitap”. İç tarafında hazırlanmış fihristte ise önemli mevzular sıralanırken, konu, yer adı veya gönderenin adı baş harfe göre düzenlenmiş, her bir belgenin *Liber* içinde uyumu da ayrıca belirtilmiştir. El yazmasının son kısmında, koruyucu kâğıttan sonra, iki tane sayfa mevcut olup bunlarda İtalyanca olarak *Liber*'in içeriğini belirten notlar bulunur.

Numaralandırma: Sayfalarda satır çizgileri ve sayfanın yukarı sağ tarafına konmuş birden yüze kadar Arap rakamları sıralanır. *Liber*'in iç tarafında yer alan her bir belgenin başında kapaktakine benzer etiketler vardır ve bunlar XIX. yy'da yapılmıştır. 1321 ile 1566 arasında numaralanan etiketlerdeki zamanlama bazen tutarsızdır, sebebi de yıl ilerlemelerinde Venedik Cumhuriyeti zamanında uygulanan sistem (*more veneto*) hesap edilmemiştir. Bu ilgili Venedik takviminde yılbaşı 1 Mart günü addedildiği gibi Gregoryan takvimine göre 2 aylık bir gecikme vardır. O hâlde etiketlerde bulunan numaralandırma esnasında ocak ve şubat aylarına denk gelenler bir yıl geç gösterilir. Ayrıca bütün belgeler aynı kişi tarafından etiketlerin alt taraflarında özel olarak numaralandırılmıştır (Tercüme için de aynı numara verilmiş).

¹² Dosya 45'teki diğer belgeler 1319'dan 1398'e kadar artan bir sıralamada yer almaktadır. Bunların sonlarına bir etiket iliştilmiştir. Sonra, Grekçe belgelerin kısa özetleri ile birkaç folyo içerisinde *Liber* takip eder. Her bir kayıttan sonra *Liber* içerisindeki belgelerin numarası yer alır ve beyaz ve mavi etiketler iliştilmiştir. *Liber Graecus*'un numaralandırılması için: No.1321=LG 1; No.1322= LG 2; No.1326= LG 7; No.1327= LG 8; No.1328= 9, No.1329= LG 11; No.1330= LG 12, No. 1331= LG 13; No.1334= LG 3, No.1336= LG 4; No.1337= LG 5; No.1340= LG 6, No.1343= LG 14; No.1344= LG 15; No.1350= LG 16, No.1351= LG 17; No.1353= LG 18; No.1355= LG 21; No.1356= LG 20; No.1375= LG 29, No.1358= LG 30; No.1359= LG 31; No.1362= LG 22, No.1363= LG 23; No.1364= LG 24; No.1365= LG 25; No.1366= LG 27, No.1367= LG 28; No.1370= LG 43; No.1372= LG 32; No.1373= LG 33, No.1375= LG 34; No.1376= LG 35; No.1379= LG 41; No.1380= LG 44; No.1382= LG 42; No.1383= LG 51; No.1385= LG 45; No.1387= LG 40; No.1394= LG 46; No.1396= LG 47.

1. (varak 1^r-2^v) *II. Mehmed ile Venedik Cumhuriyeti'nin sekreter ve büyükelçisi olan Giovanni Dario arasında 25 Ocak 1479 tarihi imzalanan Sulh Antlaşmasının maddeleri.*

Asıl metin Grekçe olup sonrasında Venedik lehçesine yapılmış tercümesi takip eder.

Grekçe asıl metin: ASV, CDT I.2. Kopyası: ASV, Libri Commemoriali, XVI, 142; Commemoriali, özetler, vol. XVI, 127, Tercümesi: ASV, Libri Commemoriali, XVI, 142 (özet XVI, 126). Neşri: MM III, ss. 295-298; D.GILLILAND WRIGHT-P.A. MACKAY, "When the Serenissima and the Gran Turco made love: the peace treaty of 1478", *Studi Veneziani*, 53 (2007), ss. 261-277.

2. (varak 3^r) *II. Mehmed'in yemin mektubu. Giovanni Dario'nun Venedik şehrine dönüşünü haber verir ve Lütfi Bey adlı temsilciye itimatnameyi tedarik eder. 29 Ocak 1479. Metin Grekçe, sonrasında Venedik lehçesine yapılmış tercümesi takip eder.*

Grekçe Asıl Metin: ASV, CDT I. 3. Tercümesi: ASV, CDT, I. 3 bis; ASV, Libri Commemoriali, XVI, 137 (özet XVI, 130. Neşri: MM III, p.298.

3. (varak 3^r-4^v) *Elçi Benedetto Trevisan ile yapılan müzakereler sonunda varılan neticelere göre belirlenen sınırlar hakkında. 23 Eylül 1479. Metin Grekçe, sonrasında Venedik lehçesine yapılmış tercümesi takip eder.*

Grekçe Asıl Metin: ASV, CDT I. 4. Tercümesi: ASV, CDT I. 5 ve I. 9; ASV, Libri Commemoriali, XVI, 141 (özet XVI, 134). Neşri: Alessio Bombaci, *Nuovi firmani*, ss. 300-305; *Les toughras enluminés de la collection de documents turcs des Archives d'Etat de Venise*, içinde, *Atti del secondo congresso internazionale d'arte turca*, Napoli, 1965, tav. XV, fig.1.

4. (varak 4^v-5^r) *Benedetto Trevisan ile varılan anlaşmaların onaylanması: Osmanlı ülkesinde serbestçe ticaret yapacak olan Venedikli tüccarlara tanınan güvenceler. 7 Ekim 1479. Metin Grekçe, sonrasında Venedik lehçesine yapılmış tercümesi takip eder.*

Grekçe Asıl Metin: ASV, CDT I. 6. Kopyası: ASV, Libri Commemoriali, XVI, 142 (özet XVI, 137). Tercümesi: ASV, CDT I. 7 ve I. 8; ASV, Libri Commemoriali, XVI, 143 (özet XVI, 138). Neşri: MM III, s. 298.

5. (varak 5^v-6^r) *Bariş zamanında Venedik gemileri tarafından bazı Türk tüccar gemilerinin ele geçirilmesine dair II. Mehmed'in aldığı tedbir hakkında. 12 Ekim 1479, Metin Grekçe, sonrasında Venedik lehçesine yapılmış tercümesi takip eder. Neşri: Alessio Bombaci, Nuovi firmani, ss. 305-306 (No.2).*

6. (varak 6^v) *Battista Gritti isimindeki Venedik Balyosunun İstanbul'a ulaştığı ve Venedik Cumhuriyeti ile varılan anlaşma üzerine ödenmesi gereken 10 bin*

duka'nın Babiâli'ye teslim edildiğine dair II. Mehmed'in haberi. 17 Kasım 1479. Metin Grekçe, sonrasında Venedik lehçesine yapılmış tercümesi takip eder.

Tercümesi: ASV, CDT I. 9b; ASV, Libri Commemorativi, XVI, 141 (özet XVI, 141). Neşri: Alessio Bombaci, *Nuovi firmani*, s. 307 (No.3).

7. (varak 6^v-7^v) *İnebahtı civarında bulunan Galata adlı castrum'un tahrip edilmesine dair II. Mehmed'in emirleri. Bunun yanı sıra Arnavutluk ve Mora'daki bazı sınırlara dair daha başka tembihler hakkında.* 7 Ocak 1480. Metin Grekçe, sonrasında Venedik lehçesine yapılmış tercümesi takip eder.

Grekçe Asıl Metin: ASV, CDT I. 10. Tercümesi: ASV, CDT I. 11 ve I. 12; Neşri: MM III, ss. 293-295 (7 Ocak 1479 olarak tarihlenmiş)

8. (varak 7^v-8^r) *II. Mehmed'in, Jovan Crnojević adlı serseriye teslim edip, arazilerinin emniyetini güçlendiren Venedik Cumhuriyeti ile beraber bu başarıya sevinmesi hakkında.* 7 Ocak 1480. Metin Grekçe, sonrasında Venedik lehçesine yapılmış tercümesi takip eder.

Neşri: Alessio Bombaci, *Nuovi firmani*, ss. 309-310 (nu.6).

9. (varak 8^r) *Osmanlı elçisi olan Hasan Bey için II. Mehmed'in verdiği itimadnâme mektubu. Elçi Hasan Bey, mektupta yer almayan haberleri gizli olarak iletacaktır.* 7 Ocak 1480. Metin Grekçe, sonrasında Venedik lehçesine yapılmış tercümesi takip eder.

Neşri: Alessio Bombaci, *Nuovi firmani*, s. 308 (No.4).

10. (varak 8^{rv}) *II. Mehmed Santa Maura arazisinde bulunan balık çiftliğinin yani dalyanın yarısının kendisine hediye edilmesini istiyor. Bu adanın yarısı Venedik Cumhuriyeti'ne diğer yarısı da Osmanlı Devleti'ne ait bulunuyor.* 7 Ocak 1480. Metin Grekçe, sonrasında Venedik lehçesine yapılmış tercümesi takip eder.

Neşri: Alessio Bombaci, *Nuovi firmani*, ss. 308-309 (No.5).

11. (varak 8^v-9^r) *II. Mehmed, Venedik'ten iki zanaatçı, bir mimar ve bir heykeltıraş gönderilmesini emrediyor.* 7 Ocak 1480. Metin Grekçe, sonrasında Venedik lehçesine yapılmış tercümesi takip eder.

Neşri: Alessio Bombaci, *Nuovi firmani*, ss. 310-311 (No.7).

12. (varak 9^{rv}) *Otranto'ya bir akın yapmak üzere olan Osmanlı donanmasından komutan Ahmed Paşa hakkında Venedik Cumhuriyeti'ne haber veren II. Mehmed, bu arada yapılacak olan girişim için yardım edilmesini istiyor.* 17 Şubat 1480. Metin Grekçe, sonrasında Venedik lehçesine yapılmış tercümesi takip eder.

Neşri: Alessio Bombaci, *Nuovi firmani*, ss. 311-313 (No.8).

13. (varak 9^v-10^r) *II. Mehmed, Venedik Cumhuriyeti'ne yolladığı haberde, Korfu adası kıyısında bulunan bazı kalelerin, donanma komutanı Ahmed Paşa tarafından bizzat verdiği emir üzerine ele geçirildiğini ve tahrip edildiğini bildirir. 17 Şubat 1480. Metin Grekçe, sonrasında Venedik lehçesine yapılmış tercümesi takip eder.*

Neşri: Alessio Bombaci, *Nuovi firmani*, ss. 313-314 (No.9).

14. (varak 10^{rv}) *Anadolu ve Argo'da bulunan idarecilere verilen emirde suçluların ve borçluların sığınma yeri olarak kullandıkları bazı kaleleri, onların idaresi altında olması dolayısıyla, yıkılması istenmektedir. 17 Marzo 1480. Metin Grekçe, sonrasında Venedik lehçesine yapılmış tercümesi takip eder.*

Grekçe Asıl Metin: ASV, Atti Diplomatici e Privati, busta 45, 1342, Tercümesi: ASV, CDT I. 13. Neşri: MM III, ss. 301-302.

15. (varak 10^v-11^r) *Balyos'un talebi üzerine bazı Venedikli esirlerin serbest bırakıldıklarına dair Venedik Devlet Başkanı olan Doç'a yazılan mektup. II. Mehmed, Venedik Cumhuriyeti'nin topraklarında bulunan korsan ve canilerin kendi vatandaşlarını öldürme veya zarara uğratmaları üzerine sert bir tutumla cezalandırılacaklarını vaad ediyor. 7 Nisan 1480. Venedik lehçesinde yazılmış.*

16. (varak 11^r) *Bir zanaatkâr yollanması için Koron şehri idarecilerine yollanan mektup. 22 Nisan 1480. Venedik lehçesinde yazılmış.*

17. (varak 11^{rv}) *Sınır emini tarafından tespit edilen ve haber verilen sınır belirlemelerine riayet edilmesini ve Koron, Modon, Anadolu ve Menekşe adlı yerlerde fethedilen bazı mahallerin iadesi istenmektedir. 24 Nisan 1480. Venedik lehçesinde yazılmış.*

Venedik lehçesinde yazılmış Asıl Metin: ASV, CDT I. 14. Kopyası: ASV, CDT I. 15; *Catalogo delle mostra geografica nell'Archivio di Stato di Venezia durante il VI Congresso geografico italiano*, Venezia, 1907, No.157; P. Revelli, *L'Egeo dall'eta micenea ai tempi nostri*, Milano, 1912, s. 46; *Firmani imperiali ottomani alla Serenissima* (sergi kataloğu), Venezia, 1956, No.1; F.BABINGER, *Mehmed the Conqueror and his Time*, Princeton, 1978, p.451.

18. (varak 11^v-14^v) *II. Mehmed'in anlaşma neticesinde saptanan sınırlara bağlılık istemesi. Hâkimiyeti altında bulunan topraklarda bulunan yabancı ve düşmanlara da izin verdiğinin altını çizer. 10 Temmuz 1480. Venedik lehçesinde yazılmış, sonrasında Latinceye yapılmış tercümesi takip eder.*

Grekçe Asıl Metin: ASV, CDT I. 17. Latince tercümesi: ASV, CDT I. 18 ve I. 19. Neşri: MM ss. 302-306; J.F. VON HAMMER – PURGSTALL, *Geschichte des osmanischen Reiches*, 10 voll., Budapest, 1827-1835, vol. IX, p. 353 (No. 208).

19. (varak 14^v) *Evvelki belgeye ilgili olan özete karşılık.* 12 Temmuz 1480, Venedik lehçesinde yazılmış.

20. (varak 14^v-15^r) *II. Mehmed, paralı askerlerin kumandanı olan Kladas adlı kişinin cezalandırılmasını ve ailesi tarafından yollanan temsilciye bu adamın teslim edilmesini istemektedir.* 5 Kasım 1480. Venedik lehçesinde yazılmış.

21. (varak 15^r) *II. Mehmed Venedik Devlet Başkanı olan Doç'a, Simone adından bir Yahudi hakkında tavsiyelerde bulunuyor. Bu Yahudi, Babıâli'den aldığı bir dizi görev sebebiyle Forum lului eyaletinde bulunmaktadır.* 27 Eylül 1480. Venedik lehçesinde yazılmış.

22. (varak 15^v-16^r) *II. Mehmed'in verdiği habere göre, taraflar arasında imzalanan sulh antlaşması maddelerinde belirtildiği üzere Venedik Cumhuriyeti'nin ödemesi zorunlu olan 100 duka'nun yarısını teslim almıştı.* 23 Mart 1481.

Neşri: Alessio Bombaci, *Nuovi firmani*, ss. 314-315 (No.10).

23. (varak 16^v) *II. Mehmed olağanüstü elçi Niccolò Coco ve Balyos Battista Gritti adlı kişilerden, ticaret yapabilmeleri için 10 bin duka aldığını haber verir.* 23 Mart 1481. Metin Grekçe, sonrasında Venedik lehçesine yapılmış tercümesi takip eder.

Neşri: Alessio Bombaci, *Nuovi firmani*, ss. 315-316 (No.11).

24. (varak 16^v-19^v) *II. Mehmed, Venedik Devlet Başkanı olan Doç Mocenigo'ya, Emini olan Sinan Bey ile Venedikli elçiler Niccolò Coco ve Giovanni Dario arasında Arnavutluk ve Mora'da sınırlar hakkında anlaştıkları her bir kararı kabul ve tasdik ettiğini bildirmektedir. Venedik Cumhuriyeti savaştan evvel sahip olduğu yerleri muhafaza edecektir.* 30 Nisan 1481. Metin Grekçe, sonrasında Venedik lehçesine yapılmış tercümesi takip eder.

Grekçe Asıl Metin: ASV, CDT I. 21. Kopyası: ASV, Libri Commemoriali, XVI, 150 (özet XVI, 169 Venedik lehçesine yapılmış tercümesi: ASV, CDT I. 22 ve I. 23; ASV, Libri Commemoriali, XVI, 151 (özet XVI, 170). Latinceye yapılmış tercümesi: ASV, CDT I. 24. Neşri: MM III, ss. 306-309.

25. (varak 19^v-21^v) *II Mehmed, Polizza ve Vatica bölgelerinin derhal hâkimiyeti altına iade edilmesini emretmektedir.* 30 Nisan 1481. Metin Grekçe, sonrasında Venedik lehçesine yapılmış tercümesi takip eder.

Neşri: Alessio Bombaci, *Nuovi firmani*, ss. 316-318 (No. 12).

26. (varak 21^v-22^r) *Venedik elçisi Niccolò Coco'nun itimatname mektubu.* 3 Nisan 1481. Metin Grekçe, sonrasında Venedik lehçesine yapılmış tercümesi takip eder. Varak 22^v'nin son tarafında beyaz bir boşluk vardır.

Neşri: Alessio Bombaci, *Nuovi firmani*, ss. 318-319 (No. 13).

Varak 24^r Boşluk: Burada, Padişah Bayezid'in Venediklilerin çok sayın başkanlarına gönderdiği mektuplar başlar.

27. *Donanma komutanı olan Matteo Loredan'ın serbest bırakılmasının gecikmesi hakkında Sultan Bayezid'in gösterdiği gerekçe hakkında.* 30 Mayıs 1481. Metin Grekçe, sonrasında Venedik lehçesine yapılmış tercümesi takip eder.

28. (varak 24^v-26^v) *Sultan Bayezid, Venedik elçisi Antonio Vitturi'yi kabul ettiğini ve Venedik Cumhuriyeti'nin ödemesi gerekli olan 50 bin duka miktarındaki borcun ödenmesi için iki tane seçenek teklif ettiğini haber veriyor.* 16 Eylül 1481. Metin Grekçe, sonrasında Latinceye yapılmış tercümesi takip eder.

Kopyası: ASV, Libri Commemorali, XVI, 170 (özet XVI, 175), Neşri: MM III, ss. 310-312.

29. (varak 26^v-31^v) *Antonio Vitturi adlı elçi aracılığı ile yapılan anlaşmanın maddeleri olup, mahkumlar, tebalar, deniz ticareti ile meşgul olanlar, korsanlar ve balyos, Babıâli adına 10 bin duka tutarındaki borcun silinmesi, Polizza, Vatika ve Nasso adlı yerlerin durumu bulunmaktadır.* 12 Ocak 1482. Metin Grekçe, sonrasında Venedik lehçesine yapılmış tercümesi takip eder.

Osmanlıca Asıl Metin: ASV, CDT I. 26. Neşri: M.T.GÖKBİLGİN, "Venedik Devlet Arşivi'ndeki Türkçe belgeler koleksiyonu ve bizimle ilgili diğer belgeler", *Belgeler: Türk Tarih Belgeleri Dergisi*, 5 (1968), ss. 39-42 (No.127); A. GALLOTTA, "Il trattato turco-veneto" *12 Ocak 1482*, A. GALLOTTA- U. MARRAZZI (ed.), *Studio Turcologica memoriae Alexii Bombaci, dicata*, içinde, Napoli, 1982, ss. 219-235; H. THEUNISSEN, "Ottoman-Venetian Diplomats: the 'Ahd-names'. The Historical Background and the Development of a Category of Political-Commercial Instruments together with an Annotated Edition of a Corpus of Relevant Documents", *Electronic Journal of Oriental Studies*, 1 (1998), ss. 370-376; VON HAMMER-PURGSTALL, *Geschichte*, vol. IX, s. 353 (nu. 210).

Grekçe Asıl Metnin Kopyası: ASV, Libri Commemorali, XVI, 171 (özet XVI, 178. Tercümesi: ASV, Libri Commemorali, XVI, 172 (özet XVI, 179). Neşri: MM III, ss. 313-317.

30. (varak 31^v-33^r) *Sultanın Venedik Devlet Başkanı olan Doç Mocenigo'ya mektubu olup, Antonio Vitturi adlı elçinin Venedik'e döndüğünü haber verir ve barış maddelerinin yenilenmesini talep etmektedir.* 12 Ocak 1482. Metin Grekçe, sonrasında Venedik lehçesine yapılmış tercümesi takip eder.

Grekçe Asıl Metin: ASV, CDT I. 27. Tercümesi: ASV, CDT I 37a. Neşri: MM III, ss. 312-313.

31. (varak 33^r-34^r) *Venedik Devlet Başkanı olan Doç'a yollanan mektup, Davud Paşa ve deniz korsanları tarafından Zara bölgesinde bazı gemilere karşı uğratılan zararlara dairdir.* 5 Şubat 1482. Metin Grekçe, sonrasında Venedik lehçesine yapılmış tercümesi takip eder.

32. (varak 34^v) *Hüseynin adlı kişiye ait malların elçi olan Niccolò Cocco aracılığıyla iade edilmesine dair Padişah istekte bulunmaktadır.* 7 Mart 1482. Metin Grekçe, sonrasında Venedik lehçesine yapılmış tercümesi takip eder.

33. (varak 34^v-35^r) *Sultan Bayezid, Yusuf Kağan'a ait olan malların Niccolò Cocco aracılığı ile iade edilmesini talep ediyor. Bu kişi, barış zamanında Venedik Cumhuriyeti'nin bazı vatandaşları tarafından tutuklanmış ve satılmıştır. Padişah, kendi vatandaşları tarafından Venediklilerin mallarına zarar vermeleri karşısında aynı tepkiyi göstereceğine söz vermektedir.* 7 Marzo 1482. Metin Grekçe, sonrasında Venedik lehçesine yapılmış tercümesi takip eder.

34. (varak 35^v-36^v) *Sultan Bayezid, elçi Antonio Vitturi ile mutabık olunan barış maddelerini tasdik ediyor ve Osmanlı elçisi Hasan Bey'in Venedik'e varışını haber veriyor.* 25 Nisan 1482. Metin Grekçe, sonrasında Venedik lehçesine yapılmış tercümesi takip eder.

Tercümesi: ASV, CDT I. 30.

35. (varak 37^r-39^r) *Sultan Bayezid kardeşi Cem'in tutuklanması için Venedik Cumhuriyeti'ni teşvik ediyor ve karşılığında da çok ve büyük mükâfatlar vereceğini söylüyor.* 27 Ağustos 1482. Metin Grekçe, sonrasında Venedik lehçesine yapılmış tercümesi takip eder. Varak 39^r'de beyaz bir boşluk vardır.

Neşri: A. GALLOTTA-G. BOVA, "Documenti dell'Archivio di Stato di Venezia concernenti il principe ottomano Cem", *Studi Magrebini*, 12 (1980), ss.189-192.

36. (varak 39^v-40^r) *Sultan Bayezid, Venedik Devlet Başkanı olan Doç Agostino Barbarigo'nun şahsında, Venedik gemilerini ele geçiren ve batıran deniz korsanlarının cezalandırılmalarını ister, ayrıca Arnavutluk'ta bulunan sancak beylerine ve kadınlara gönderdiği emir çerçevesinde suçluların cezalandırılmalarını ve zararların tazmini için açılacak soruşturmaya hazır bulunması için bir temsilcisini göndermesini teşvik etmektedir.* 1 Temmuz 1486. Metin Osmanlıca, sonrasında Venedik lehçesine yapılmış tercümesi takip eder.

Osmanlıca Asıl Metin: ASV, CDT I. 33. Tercümesi: ASV, CDT I. 34. Neşri: I. MÉLIKOFF, "Bayazid II et Venise: cinq lettres impéiales (nâme-i hümayûn) provenant de l'Archivio di Stato di Venezia", *Turcica*, 1 (1969), ss. 128-132 (belge 1).

37. (varak 40^r-41^r) *Francesco de Franco ve Giovanni Luce adlı kişilerin Dubrovnikli Andrea Vilcović adlı kişinin de hazır bulunduğu sırada kaleme aldıkları ana metin. Bir Venedik gemisinin onun tarafından kaçakçılık maksatlı ele geçirilip bu gemiye çok miktarda kurşun yüklendiği ve daha sonra Dubrovnik sularında el konulduğuna dairdir.* 20 Nisan 1486. Metin Latince dir.

38. (varak 41^v-42^v) *Andrea Vilcović ve Bayezid'in elçisi İskender Bey'in açıklaması. Bir Venedik gemisinden yağma edilen kurşunun tazmininin Giovanni Dario tarafından ödendiği belgelenmektedir.* 6 Ekim 1486. Metin Latince dir.

39. (varak 43^r-43^v) *Bayezid'in elçisi olan İskender Bey, Venedikliler tarafından kaçak olarak ele geçirilen kurşunun ceza bedelinin ödenmesini durumuna karşı memnuniyetini ifade ediyor.* 1 Ekim 1486. Metin Osmanlıca, sonrasında Venedik lehçesine yapılmış tercümesi takip eder. Varak 43^v'de boşluk vardır.

40. (varak 44^{rv}) *Bayezid, Venedik elçisi olan Giovanni Dario'yu kabul ettikten sonra Zante adasının Venedik Cumhuriyeti'ne terk edildiğini ama buna karşılık olarak yıllık beş yüz dükalık bir haraç talep ediyor. Kefalonya adasını ise kendi elinde tutuyor.* 22 Nisan 1483. Metin Grekçe, sonrasında Venedik lehçesine yapılmış tercümesi takip eder. Varak 44^v'de boşluk vardır.

Kopyası: ASV, Libri Commemoriali, XVI, 174, (özet XVI, 204). Tercümesi: ASV, CDT I. 32; ASV, Libri Commemoriali, XVI, 174 (özet XVI, 205). Neşri: MM III, ss. 332-333.

41. (varak 45^r-46^v) *Bayezid, Cem hakkında mektup yazıyor ve onu ölü veya diri elde tutması noktasında Venedik Cumhuriyeti'nden talepte bulunuyor. Bunun için büyük bir ikramiye vaat ediyor.* Metin Grekçe, sonrasında Venedik lehçesine yapılmış tercümesi takip eder. 9 Eylül

1482. Neşri: GALLOTTA-BOVA, *Documenti*, ss. 192-194.

42. (varak 46^v-47^r) *Bayezid, Novi Kalesi denen yerde bir ticaret merkezi kurulduğunu ve Venediklilerin her işlemde üç akçe ödeme koşulu ile burada ticaret yapabileceklerini haber veriyor.* 24 Kasım 1482. Metin Grekçe, sonrasında Venedik lehçesine yapılmış tercümesi takip eder.

43. (varak 47^r-48^r) *Bayezid, Sultan Cem'in Fransa'da ne yapıp ettiğini araştırması için İskender adındaki elçisini gönderdiğini Venedik Cumhuriyeti'ne haber veriyor.* 1 Şubat 1483. Metin Grekçe, sonrasında Venedik lehçesine yapılmış tercümesi takip eder.

Neşri: GALLOTTA-BOVA, *Documenti*, s. 196.

44. (varak 48^{rv}) *Bayezid, Sultan Cem ile alakalı olarak daha evvel yollanan elçilik heyetlerine cevap vermesi için Venedik Cumhuriyeti'ni teşvik ediyor.*

Neşir: Neşri: GALLOTTA-BOVA, *Documenti*, ss. 194-195.

45. (varak 49^v) *Bayezid kulu olan Hüseyin adlı kişiyi tavsiye ediyor.* 24 Nisan 1483. Metin Grekçe, sonrasında Venedik lehçesine yapılmış tercümesi takip eder.

46. (varak 49^v-50^v) *Bayezid, Manuele Sgouromalos adlı kişinin buğday yüklü olan ticaret gemisinin bir Venedik gemisi tarafından tutulduğu üzerinde durmakta ve bunun iadesini talep etmektedir.* 1 Ekim 1484. Metin Grekçe, sonrasında Venedik lehçesine yapılmış tercümesi takip eder.

47. (varak 50^v-51^r) *Sultan, Patros üzümü ve onu satın alanlar hakkında bir yazı yazmış.* 5 Kasım 1484. Metin Grekçe, sonrasında Venedik lehçesine yapılmış tercümesi takip eder.

48. (varak 51^v) *Bayezid, Kıbrıs'ta provveditore olan Andrea Gritti'ye Sultan Cem hakkında yazı yolluyor.* 1482. Metin Venedik lehçesinde yazılmış.

Neşri: GALLOTTA-BOVA, *Documenti*, s. 197.

49. (varak 51^v-52^v) 40 numaralı belgenin bir kopyasıdır.

50. (varak 53^r-54^v) *Bizans İmparatoru Andronico II Paleologo, Damala civarından bulunan Cranidi bölgesini Pansebastos Theodoros Nomikopoulos'a teslim ediyor.* Nisan 1288. Metin Grekçe, sonrasında Latinceye yapılmış tercümesi takip eder (Sayfanın kenarında şöyle bir not vardır: *Autencicam est apud cancellariam 1487 mense lunii*).

Neşri: F.DÖLGER, "Ein Chrysobull des Kaisers Andronikos II. für Theodoros Nomikopoulos aus dem Jahre 1288, *OCP*, içinde, 21 (1958), ss. 58-62.

51. (varak 54^v-55^v) *Bayezid, barış maddelerinde yer alan anlaşma uyarınca bazı mahkûmların iade edilmelerini talep ediyor.* 5 Ocak 1484. Metin Grekçe, sonrasında Venedik lehçesine yapılmış tercümesi takip eder.

52. (varak 55^v-56^r) *Hüseyin ve Hacı Ali isimli tüccarların mallarının iadesine dair Modon kenti rettore'lerine yapılan başvuru.* 2 Temmuz 1488. Metin Grekçe, sonrasında Venedik lehçesine yapılmış tercümesi takip eder.

53. (varak 56^v) *Birtakım sorunların çabuklaştırılması için, Michele Cantacuzeno ve "Duarda" isimli kişiler Venedik Cumhuriyeti'ne tavsiye edilmektedir.* 30 Haziran 1487. Metin Venedik lehçesinde yazılmıştır.

54. (varak 56^v-58^r) *İskender adlı elçiye verilen itimatname olup, müzakere edeceği konular ise şöyle sıralanmıştır: II. Mehmed'in zamanından beri tespiti yapılan Mora sınırları, Venedik arazisine kaçanların haraca bağlanmaları, Tunus Kralı'nın elçisinin Mora'da öldürülmesi, Venediklilerin aldıklarından şüphe edilmeyen mallarının iadesi, Dubrovnik ile ilgili sorunlara dair. Son*

olarak Zante bölgesinde bulunan bir kalenin tahrip edilmesi Sultan tarafından talep ediliyor. 31 Mayıs 1487. Metin Venedik lehçesinde yazılmıştır.

Kopyası: ASV, CDT I, 35, I. 36, I. 37b; bk. VON HAMMER-PURGSTALL, *Geschichte*, vol. IX, p. 358.

55. (varak 58^r-59^v) *Venedik Devlet Başkanı olan Doç Andrea Barbarigo'nun daha evvel gönderilen mektuba verdiği cevap.* 10 Eylül 1487. Metin Venedik lehçesinde yazılmıştır.

56. (varak 59^v-60^r) *Ellerinden alınan birtakım hyperyra ve ipek ile ilgili olarak iki Venedikli tüccar hakkında.* 10 Kasım 1486. Metin Grekçe, sonrasında Venedik lehçesine yapılmış tercümesi takip eder.

57. (varak 60^{rv}) *Bayezid, Venedik Devlet Başkanı olan Doç Barbarigo'ya gönderdiği mektupta, Venedik ilişkilerine zarar veren birtakım düşman gemilerinin Apollonia civarında bulunduğunu bildirir. Bunun yanı sıra, düşmanların çaldıklarını kadı ve subaşı vasıtasıyla cezalandırarak iade ettireceğine söz verir.* 9 Ekim 1488. Metin Venedik lehçesinde yazılmıştır.

Tercümesi: ASV, CDT I. 39.

58. (varak 60^v) *Novi kalesinin kadısı olan Hamza, Venedik Devlet Başkanı olan Doç'a bazı Osmanlı temsilcilerinin Hristiyan tarzı (more cristiano) giyindiklerini haber veriyor.* 21 Mart 1488. Metin Venedik lehçesinde yazılmış.

59. (varak 61^{rv}) *Bayezid, Pesaro ailesi mensuplarının Patros üzümü ile ilgili olarak var olan borçlarının ödemeleri gerektiğini hatırlatıyor.* 30 Kasım 1488. Metin Grekçe, sonrasında Venedik lehçesine yapılmış tercümesi takip eder.

60. (varak 61^v) *Bayezid, Mehmed ve Ali isimli iki temsilcisini, çok yüklü para ile topraklarından kaçan bir tebanın tutuklanması için görevlendirdiğini bildiriyor.* 10 Şubat 1487. Metin Venedik lehçesinde yazılmıştır.

61. (varak 62^{rv}) *Apollonia denen mahalde tehlikeler ortaya çıkaran deniz haydutlarının yükleme yapanlara verdikleri zararlar hakkında Bayezid'in kadı ve subaşılarına gönderdiği ferman hakkında.* 1488. Metin Venedik lehçesinde yazılmıştır.

62. (varak 62^v-63^r) *Mora subaşısı olan Mehmed'in Venedik Devlet Başkanı olan Doç'a mektubu. Jacobo Bembo ve Benedetto da Pesaro isimli kişilerin vaat ettikleri Patras üzümünden kalan borcu hakkındadır.* 26 Ekim 1489. Metin Grekçe, sonrasında Venedik lehçesine yapılmış tercümesi takip eder.

63. (varak 63^r) *Bayezid'in Korfu adası Balyos'una bir Venedik gemisinin kaptanının bazı tüccarları serbest bırakması ve el koyduğu mallarının kurtarılması hakkında kaleme aldığı mektup.* 1488. Metin Venedik lehçesinde yazılmıştır.

64. (varak 63^r) *Patros kadısının Deniz Kuvvetleri Komutanı olan Benedetto da Pesaro'ya yazdığı mektuptur. Bu mektup Jacopo Bembo ve Benedetto da Pesaro'nun ödemesi gereken bazı borçlarına dairdir. 3 Ekim 1489. Metin Grekçedir.*

65. (varak 63^v-64^r) *Bayezid'in İstanbul'daki Balyos'a, bazı deniz haydutları ve özellikle Kemal Reis'in yakalanması ve cezalandırılması hakkında, yazdığı mektup. 1492. Metin Venedik lehçesinde yazılmıştır.*

66. (varak 64^r-65^r) *Balyos'un görevleri ve sınırları hakkında Bayezid'in Venedik Devlet Başkanı olan Doç'a yazdığı mektup. 14 Kasım 1492. Metin Grekçe, sonrasında Venedik lehçesine yapılmış tercümesi takip eder.*

67. (varak 65^{rv}) *Bayezid'in Venedik Devlet Başkanı olan Doç Barbarigo'ya yazdığı mektup olup, Domenico Trevisan adlı elçinin geldiğini ve onun vasıtası ile barışı tasdik ettiği hakkındadır. 28 Nisan 1493. Varak 65^v'de boşluk vardır.*

68. (varak 66^r) *Zante adasının teslimine dair beş yüz dukalık borcun Venedik Cumhuriyeti tarafından ödendiğini Babiâli tasdik ediyor. 14 Nisan 1493. Osmanlı asıl metinden Venedik lehçesine tercüme edilmiştir. Tercümenin ilk sayfası olan 66^r'de bir boşluk vardır.*

69. (varak 66^v-67^r) *Bayezid, Babiâli nezdinde elçi olan Venedik sekreterine müsaade ediyor. 22 Aralık 1493. Metin Grekçe, sonrasında Venedik lehçesine yapılmış tercümesi takip eder.*

70. (varak 67^v) *Bayezid, Venedik'e elçi olarak Kasım Bey'i gönderdiğini bildiriyor. 2 Ekim 1494. Metin Grekçe, sonrasında Venedik lehçesine yapılmış tercümesi takip eder.*

71. (varak 67^v-68^v) *Sultan, Marković isimli bir kişinin Antivari denen yerde ortaya çıkardığı zararların kötü sonuçlara yol açtığını kadı aracılığıyla haber aldığını bildirip, ortaya çıkan tahribatın derhal tazmin edilmesini talep ediyor. 5 Kasım 1494. Metin Grekçe, sonrasında Venedik lehçesine yapılmış tercümesi takip eder.*

Tercümesi: ASV, CDT I. 43.

72. (varak 68^v-69^v) *Bayezid kulu olan Kasım'ı elçi olarak yollar ve Papa tarafına gönderilip de seyahat esnasında kaçırılan paranın gasp olayını tasdik etmesini ister. 21 Ocak 1495. Metin Grekçe, sonrasında Venedik lehçesine yapılmış tercümesi takip eder. Varak 69^v'de boşluk vardır.*

Neşri: GALLOTTA-BOVA, *Documenti*, ss. 198-199.

73. (varak 70^r) *Bayezid, Venedik Cumhuriyeti ile olan barış ve dostluğu tasdik ediyor ve aracı olan Andrea Zancani'nin dönüşünde aynı isteği iletteceğini*

bildirir. 15 Mart 1499. Metin Grekçe, sonrasında Venedik lehçesine yapılmış tercümesi takip eder.

Grekçe asıl metin: ASV, CDT I. 44. Tercümesi: ASV, CDT I. 45 ve I. 47. Neşri: MM III, ss. 337-338; bkz. MARIN SANUDO, *Diarii*, vol. II, p. 702.

74. (varak 70^v) *Rumeli Beylerbeyi Mustafa, elçi olan Andrea Zancani hakkında Venedik Devlet Başkanı olan Doç Barbarigo'ya bilgi veriyor*. 17 Mart 1489. Metin Grekçe, sonrasında Venedik lehçesine yapılmış tercümesi takip eder. Varak 70^{rv}'de boşluk vardır.

75. (varak 71^r) *Ali oğlu Osman ve Hüseyin imzasını taşıyan Zante adası için Andrea Gritti tarafından ödenen beş yüz dükânın tasdiki hakkında*. 19 Nisan 1498. Metin Venedik lehçesinde yazılmıştır.

Asıl Metin: ASV, CDT I. 48.

76. (varak 71^r) *Andrea Zancani tarafından teslim edilen haraç bedelinin hazine tarafından teslim alındığına dair Ali oğlu Osman ve Hüseyin imzalı belge*. 19 Nisan 1499. Metin Venedik lehçesinde yazılmıştır.

77. (varak 71^v) *Venedik elçisi olan Andrea Zancani tarafından ödemesi yapılan 1400 dükalık haraç ödemesi hakkında bir Osmanlı yetkilisinin tasdik ettiğine dair hazine senedi olup, bunun içerisinde 215571 akçe tutarında Giovanni Diplovatzas adlı kişinin İstanbul ve Pera'da 1481 yılına kadar yapacağı işlerin vergisi de bulunur*. 1499. Osmanlı asıl metinden Venedik lehçesine tercüme edilmiştir. Varak 71^v-72^v'de boşluk vardır.

Tercümesi: ASV, CDT I. 50.

(varak 73^r) Başlık: *Pax cum Domino Turcho Bayazid*.

78. (varak 73^r-74^v) *Sekreter Zaccaria de' Freschi ve Sekreter subaşı Ali Bey aracılığı ile Venedik Devlet Başkanı olan Doç Leonardo Loredan ve Babiâli arasında yapılan barış'ın maddeleri*. Metin Venedik lehçesinde yazılmıştır. Varak 74^v'de boşluk vardır.

Osmanlıca Asıl Metin: ASV, CDT I. 73¹³. Tercümesi: ASV, CDT I. 74. I. 75, I. 76; ASV, Senato Secreti, özet. 39, varak 89-91. Neşri: M.H.Şakiroğlu, "1503 Tarihli Türk-Venedik Andlaşması", *VII Türk Tarih Kongresi*, vol. III, Ankara, 1983, ss. 1559-1569; THEUNISSEN, *Osmanlı-Venetian Diplomats*, ss. 377-388; bk. BOMBACI, *Les toughras*, tav. XV, fig. 2.

---

¹³ Ayrı bir ciltte

Grekçe Asıl Metin: ASV, CDT I. 77¹⁴Tercümesi: ASV, CDT I. 78, I. 97; ASV, Libri Commemoriali, XIX, 9 (özet XIX, 12); MARIN SANUDO, *Diarii*, vol. V, ss. 42-47. Neşri: MM, pp. 344-350; bk. *Firmani Imperiali*, nu. 2.

79. (varak 75^{rv}) *Osmanlı Devleti'nin elçisi olarak Venedik'e giden subaşı Ali Bey'e verilen itimatnamenin metni. Beraberinde bulunan sekreter Zaccaria de' Freschi, Sultan ile barış maddelerini karara bağlamıştır. 14 Aralık 1502. Osmanlı asıl metinden Venedik lehçesine tercüme edilmiştir. Varak 75^{rv}'de boşluk vardır.*

Osmanlıca Asıl Metin: ASV, CDT I. 79. Tercümesi: ASV, CDT I. 80 ve I. 81; ASV, Libri Commemoriali, XIX, 10 (özet XIX, 9); MARIN SANUDO, *Diarii*, vol. V, s. 41. Neşri: MELIKOFF, *Bayezid*, ss. 132-136 (belge II).

80. (varak 76^r) *Venedik Devlet Başkanı olan Doç'a mektubunda Bayezid, Mora'da bulunan Santa Maura kalesinin Venedikliler tarafından işgal edildiğini ve vakit kaybetmeden tekrar Osmanlı Devleti'ne iade edilmesini istemektedir. 14 Aralık 1502. Osmanlı asıl metinden Venedik lehçesine tercüme edilmiştir.*

Osmanlıca Asıl Metin: ASV, CDT I. 82. Tercümesi: ASV, CDT I. 83 ve I. 84; ASV, Libri Commemoriali, XIX, 11 (özet XIX, 10); MARIN SANUDO, *Diarii*, vol. V, s. 47. Neşri: MELIKOFF, *Bayezid*, ss. 137-140 (belge III).

81. (varak 76^{rv}) *Sadrızam Hersekoğlu Ahmed Paşa'nın Andrea Gritti'ye mektubu. Barış şartlarının uygulanmasındaki zorluklardan dolayı, sekreter Zaccaria de' Freschi'nin kölelerinden birisine verilen maddelerde bunu bulacaktır. 24 Mart 1503. Metin Grekçe, sonrasında Venedik lehçesine yapılmış tercümesi takip eder. Varak 76^{rv}'de boşluk vardır.*

Grekçe Asıl Metin: ASV, CDT I. 93. Tercümesi: ASV, CDT I, 94; ASV, Libri Commemoriali, XIX, 11 (özet XIX, 11). Neşri: MM III, s. 341.

82. (varak 77^{rv}) *Bayezid tarafından barış maddelerinin onaylanmasına dair, Venedik Devlet Başkanı olan Doç Leonardo Loredan'a verdiği namesi, Andrea Gritti ve temsilci Ali Bey'in İstanbul'a dönmelerinden sonra uygulanmıştır. 8 Ağustos 1503. Metin Grekçe, sonrasında Venedik lehçesine yapılmış tercümesi takip eder. Varak 77^v'de boşluk vardır.*

Grekçe Asıl Metin: ASV, CDT I. 103. Tercümesi: ASV, CDT I. 104 ve I. 105; ASV, Libri Commemoriali, XIX, 11 (özet XIX, 16); MARIN SANUDO, *Diarii*, vol.V. ss. 75-76. Neşri: MM III, ss. 353-354; bk. BOMBACI, *Les toughras*, tav. XVI, fig. 3.

¹⁴ Aynı bir ciltte

Osmanlıca Asıl Metin: ASV, CDT I. 101. Tercümesi: ASV, CDT I. 102. Neşri: MÉLIKOFF, *Bayezid*, ss. 140-145. (belge IV); bk. *Catalogo delle mostra geografica*, No. 160; *Firmani Imperiali*, No. 4 ve 5.

83. (varak 77^v-78^r) *Venedik temsilcisi Balyos'un bir yıldan üç yıla çıkarılmasına dair Venedik Devlet Başkanı Doç'a yollanan mektup. Osmanlı Devleti'nde kalan Balyos üç yıl süre ile haraç ödemeyecek.* 6 Ekim 1503. Metin Grekçe, sonrasında Venedik lehçesine yapılmış tercümesi takip eder. Varak 77^v-78^r'de boşluk vardır.

Grekçe Asıl Metin: ASV, CDT I. 110. Tercümesi: ASV, CDT I. 111; ASV, *Libri Commemoriali*, XIX, 11 (özet XIX, 22); MARIN SANUDO, *Diarii*, vol. V, s. 454. Neşri: MM III, ss. 355-356.

Osmanlıca Asıl Metin: ASV, CDT I. 109. Neşri: MÉLIKOFF, *Bayezid*, ss. 145-149 (belge V).

84. (varak 78^{rv}) *Bariş şartlarına uygun davranılması için, Mostar Sancak Beyi Mehmed Ağa'ya Hersek bölgesine ve Aşağı Bosna'ya Bayezid'in yolladığı ferman.* 1503. Metin Osmanlıca, sonrasında Venedik lehçesine yapılmış tercümesi takip eder. Varak 78^{rv}'de boşluk vardır.

Osmanlıca Asıl Metin: ASV, CDT I. 133b. Tercümesi: ASV, CDT I. 134a; ASV, *Libri Commemoriali*, XIX, 18 (özet XIX, 37). MARIN SANUDO, *Diarii*, vol. V, ss. 286-287.

85. (varak 79^r) *Bariş şartlarına uygun davranılması için, Yukarı Bosna Sancak Beyi olan İskender Paşa'ya Bayezid'in fermanı.* 1503. Metin Osmanlıca, sonrasında Venedik lehçesine yapılmış tercümesi takip eder.

Osmanlıca Asıl Metin: ASV, CDT I. 133a. Tercümesi: ASV, CDT I. 134b; ASV, *Libri Commemoriali*, XIX, 18 (özet XIX, 38); MARIN SANUDO, *Diarii*, vol. V, ss. 287-288.

86. (varak 79^r) *Bariş şartlarına uygun davranılması için, Mora, Eğriboz, Arta, Apollonia gibi kıyı bölgelerinde bulunan Sancak Beylerine Bayezid tarafından kaleme alınan Ferman.* 1503. Metin Osmanlıca, sonrasında Venedik lehçesine yapılmış tercümesi takip eder.

Osmanlıca Asıl Metin: ASV, CDT I. 133c. Tercümesi: ASV, CDT I. 134c; ASV, *Libri Commemoriali*, XIX, 18 (özet XIX, 39); MARIN SANUDO, *Diarii*, vol. V, s. 288.

87. (varak 79^v) *Bayezid tarafından Mostar'daki Mehmed Ağa'ya yazılan mektupta, Mehmed Ağa'nın kendi bölgesine vuku bulan her şeyden sorumlu tutulacağı bildiriliyor.* 1503. Metin Osmanlıca, sonrasında Venedik lehçesine yapılmış tercümesi takip eder.

Tercümesi: ASV, CDT I. 135a; ASV, Libri Commemoriali, XIX, 37 (özet XIX, 41); MARIN SANUDO, *Diarii*, vol. V, s. 455.

88. (varak 79^v) *Bosna Sancak Beyi İskender Paşa'ya, daha evvel Mehmed Ağa'ya emredilenlere benzer bir şekilde önlem alması için Bayezid'in mektubu.* 1503. Metin Osmanlıca, sonrasında Venedik lehçesine yapılmış tercümesi takip eder.

Tercümesi: ASV, CDT I. 135b; ASV, Libri Commemoriali, XIX, 37 (özet XIX, 42); MARIN SANUDO, *Diarii*, vol. V, s. 455.

89. (varak 79^v) *İşkodra ve Arnavutluk Sancak Beyi Firuz Bey'in, Venedik Devlet Başkanı olan Doç'u sekreteri Zaccaria de' Freschi'ye bazı kararlarına dair mektubu,* 22 Aralık 1503. Metin Venedik lehçesinde yazılmış.

Kopyası: ASV, CDT I. 127 ve I. 128; ASV, Libri Commemoriali, XIX, 37 (özet XIX, 35).

90. (varak 80^r) *Bondinner isimli sopracomito'nun Babıâli'ye ödemesi gereken bir tazminat hakkında, Korfu adası Balyos'u olan Antonio Loredan'ın Bayezid'in nezdinde elçi olarak görev yapan Andrea Gritti'ye mektubu* 9 Kasım 1503. Metin Venedik lehçesinde yazılmış.

91. (varak 80^r) *Korfu adasından Caratalumi'nin Antonio Lanza tarafından tercüme edilen açıklaması. Andrea Bondinner isimli Venedikli sopracomito'nun üç kalyona verdiği zarardan dolayı suçlu bulunduğu için, ödemesi gereken tazminatı kabul ettiğine dairdir.* 1 Ağustos 1503. Grekçe olan asıl metinden tercüme edilmiştir. Varak 80^v'de boşluk vardır.

92. (varak 80^v-81^r) *Aya Mavra adasından esir bulunan Türklerin kurtarılması için kul Mustafa'nın akredite edildiğine dair Bayezid'in yazısı.* 29 Ekim 1503. Metin Grekçe, sonrasında Venedik lehçesine yapılmış tercümesi takip eder. Varak 80^v, 81^r-82^v'de boşluk vardır.

Grekçe Asıl Metin: ASV, CDT I. Tercümesi: ASV, CDT I. 113 ve I. 115; ASV, Libri Commemoriali, XIX, 11 (özet XIX, 22); MARIN SANUDO, *Diarii*, vol. V, ss. 762-763. Neşri: MM III, s. 344.

93. (varak 83^v) *Aya Mavra adasının Venedikliler tarafından ele geçirilmesinden sonra elli dört Türk esirin serbest bırakıldığına dair tutulan listenin Mustafa Bey'e teslim edilmesi hakkında.* 1504. Metin Grekçe, sonrasında Venedik lehçesine yapılmış tercümesi takip eder.

Grekçe Asıl Metin: ASV, CDT I. 114. Tercümesi: ASV, CDT I. 116, I. 143, I. 144; ASV, Libri Commemoriali, XIX, 38 (özet XIX, 52); MARIN SANUDO, *Diarii*, vol. V, ss. 762-763.

94. (varak 83^v-84^r) *Bayezid tarafından Venedik Devlet Başkanı olan Doç Loredan'a yazılan mektupta, taraflar arasında yapılan barış maddelerinin Venedik Cumhuriyeti tarafından tasdik edilmiş olan metninin yeniden kendisine gönderilmesini istemektedir. Bu elçilik vazifesi için Yakup Bey elçi olarak akredite edilmiştir. 22 Aralık 1503. Metin Grekçe, sonrasında Venedik lehçesine yapılmış tercümesi takip eder. Varak 83^v'de boşluk vardır.*

Grekçe Asıl Metin: ASV, CDT I, 117; Tercümesi: ASV, CDT I. 118 ve 119; ASV, Libri Commemoriali, XIX, 39 (özet XIX, 24); MARIN SANUDO, *Diarii*, vol. V, ss. 763-764. Neşri: MM III, ss. 338-339.

95. (varak 84^{rv}) *Bayezid, elçisi Yakub Bey vasıtasıyla, Alexio denilen ada üzerinde hak sahibi olduğunu bildirip, kendisine iade edilmesini istiyor ve bunun için Zaccaria de' Freschi ve Andrea Gritti ile de anlaştığını ekliyor. Metin Grekçe, sonrasında Venedik lehçesine yapılmış tercümesi takip eder. Varak 84^r'ün ön ve arka arasında boşluk vardır.*

Grekçe Asıl Metin: ASV, CDT I. 124. Tercümesi: ASV, CDT I. 125 ve I. 126; ASV, Libri Commemoriali, XIX, 19 (özet XIX, 34). Neşri: MM III, ss. 350-351.

96. (varak 84^v-85^v) *Bayezid, Venedik Devlet Başkanı olan Doç Loredan'dan yapılan barış maddelerinin Venedik Cumhuriyeti tarafından onaylanmış metninin yeniden tarafına gönderilmesini istiyor. Bu elçilik görevi için Yakub Bey elçi olarak akredite edilmiştir. 22 Aralık 1503. Metin Grekçe, sonrasında Venedik lehçesine yapılmış tercümesi takip eder. Varak 84^v-85^r'de boşluk vardır.*

Grekçe Asıl Metin: ASV, CDT I. 129. Tercümesi: ASV, CDT I. 130, I. 131 ve I. 132; ASV, Libri Commemoriali, XIX, 39 (özet XIX, 36); MARIN SANUDO, *Diarii*, vol. V, ss. 993-994. Neşri: MM III, s. 356, bk. BOMBACI, *Les tougras*, tav. XVI, fig. IV.

97. (varak 85^v-86^r) *Bayezid'in Kont Caragia vasıtası ile Venedik Devlet Başkanı olan Doç Leonardo Loredan'a mektubu. Apollonia Sancak Beyi Mustafa Bey'in bir kargo gemisinin (brigantino) Venedikli bir kalyon tarafından batırıldığını şikâyet ediyor. 25 Şubat 1504. Metin Venedik lehçesinde yazılmıştır. Varak 85^v'de boşluk vardır.*

98. (varak 86^r) *Avlonya Sancak Beyi Mustafa'nın Andrea Gritti'ye mektubu. Venedikliler tarafından batırılan kendi kargo gemisi hakkındadır. 18 Nisan 1504. Metin Venedik lehçesinde yazılmıştır.*

Kopyası: ASV, CDT I. 147, Libri Commemoriali, XIX, 42 (özet XIX, 59).

99. (varak 86^v) *Mustafa tarafından kalem alınmış yeni bir mektup olup, önceki konunun aynısı Andrea Gritti'ye bildirilmiştir.* 18 Nisan 1504. Metin Venedik lehçesinde yazılmıştır.

Kopyası: ASC, CDT I. 148, Libri Commemoriali, XIX, 42 (özet, XIX, 60).

100. (varak 86^v-87^r) *Schiro yakınlarında Venedikliler tarafından alınan İskender Ağa isimli Bostancıbaşı'nın sandalına dair Bayezid tarafından Venedik Devlet Başkanı olan Doç Loredan'a yollanan Mektup.* Metin Grekçe, sonrasında Venedik lehçesine yapılmış tercümesi takip eder. Varak 86^v-87^r'de boşluk vardır.

Tercümesi: ASV, CDT II. 150; ASV, Libri Commemoriali, XIX, 42 (özet, XIX, 61).

101. (varak 87^v-88^v) *Bostancıbaşı İskender Ağa'nın kendi sandalının kurtarılması amacıyla Andrea Gritti'ye yolladığı mektup.* 1504. Metin Grekçe, sonrasında Venedik lehçesine yapılmış tercümesi takip eder. Varak 87^v-88^r'de boşluk vardır.

Grekçe Asıl Metin: ASV, CDT I. 139. Tercümesi: ASV, CDT I. 140; ASV, Libri Commemoriali, XIX, 43 (özet XIX, 62).

102. (varak 88^v-89^v) *Bostancıbaşı İskender Ağa'nın Andrea Gritti'ye mektubu. İskender Ağa, sandalına verilen zarardan dolayı bir tazminat elde etmek istemektedir.* 27 Mart 1504. Metin Grekçe, sonrasında Venedik lehçesine yapılmış tercümesi takip eder. Varak 88^v-89^r'de boşluk vardır.

Grekçe Asıl Metin: ASV, CDT I. 141. Tercümesi: ASV, CDT I. 142; ASV, Libri Commemoriali, XIX, 43 (özet XIX, 50); bk. *Catalogo della mostra geografica*, No. 208.

103. (varak 90^{rv}) *Bayezid, sulh maddelerinin ihlalinden dolayı Venedik Devlet Başkanı olan Doç' a yazdığı mektubunda, Schiatio bölgesinde oturan Ömer Bey'in oğullarına ait bir gemiye saldırılması, Schiario'dan bazı gemilerin dört yeniçeriye tutuklamaları ve Venediklilerin iki Türk'ü ele geçirmeleri ve onları satmaları hakkında bilgiler veriyor.* 7 Nisan 1504. Metin Grekçe, sonrasında Venedik lehçesine yapılmış tercümesi takip eder. Varak 90^r'de boşluk vardır.

Grekçe Asıl Metin: ASV, CDT I. 145. Tercümesi: ASV, CDT I. 146; ASV, Libri Commemoriali, XIX, 43 (özet XIX, 56). Neşri: H. AHRWEILER, "Une lettre en grec du Sultan Bayazid II (1481-1512), *Turcica*, 1 (1969), ss. 150-160; HUNGER, *Pirateria in der Aegaeis*, ss. 361-376.

104. (varak 90^v-91^r) *Osmanlı gemilerinin Apollonia limanından sonra İstanbul'a naklini sağladıktan sonra Venedik Devlet Başkanı olan Doç Loredan'a yazdığı mektubunda Bayezid, bu gemilerin Venedik Cumhuriyeti'ne ait olan arazilerden geçtikleri sırada rahatsız edilmemelerini ister.* 1504. Metin

Grekçe, sonrasında Venedik lehçesine yapılmış tercümesi takip eder. Varak 90^v-91^r'de boşluk vardır.

Grekçe Asıl Metin: ASV, CDT II. 153. Tercümesi: ASV, CDT II. 154; ASV, Libri Commemoriali, XIX, 44 (özet XIX, 65).

105. (varak 91^v) *Arnavutluk'daki İşkodra Sancak Beyi olan Firuz'un Kotor'da bulunan Venedik provveditoresine mektubu. Belirlenen sınırları her iki tarafın da kabul etmesini istiyor.* 21 Temmuz 1504. Metin Venedik lehçesinde yazılmıştır. Varak 91^v'de boşluk vardır.

106. (varak 92^r-93^r) *Venedik Devlet Başkanı olan Doç Leonardo Loredan'ın devlet başkanlığı patenti. Venedik Cumhuriyeti, Sultan Bayezid ile Zaccaria de' Freschi tarafından onaylanan barışın maddeleri tasdik ediyor.* 2 Nisan 1504. Metin Grekçe, sonrasında Venedik lehçesine yapılmış tercümesi takip eder.

Grekçe Asıl Metin: ASV, CDT I. 77 (bk. nu. 78).

107. (varak 93^v) *Hersekoğlu Ahmed Paşa, Deniz Kuvvetleri Komutanı Andrea Gritti'ye kendi isteği ile vezirlik görevinden ayrıldığını fakat bu arada Sultan'ın danışmanı pozisyonunda olmaya devam edeceğini haber veriyor.* 10 Mart 1504. Metin Grekçe, sonrasında Venedik lehçesine yapılmış tercümesi takip eder. Varak 93^v'de boşluk vardır.

Tercümesi: ASV, CDT I. 138; ASV, Libri Commemoriali, XIX, 44 (özet XIX, 48).

108. (varak 94^{rv}) *Bayezid, Venedik Devlet Başkanı olan Doç'a yazdığı mektupta, Venedikliler ile Osmanlılar arasında daha evvel meydana gelen arazi anlaşmazlıkları için varılan anlaşma için mutabık kalınmasını istiyor. Yine Bayezid, kısa bir süre evvel Venedik elçisi Giorgio Negro ve Yakub Bey tarafından getirilen belgeye uyulmasını istiyor.* 15 Haziran 1504. Metin Grekçe, sonrasında Venedik lehçesine yapılmış tercümesi takip eder. Varak 94^r'de boşluk vardır.

Grekçe Asıl Metin: ASV, CDT II. 151. Tercümesi: ASV, CDT II. 152; ASV, Libri Commemoriali, XIX, 44 (özet XIX, 64). Neşri: MM III, ss. 357-359.

109. (varak 95^{rv}) *Aya Mavra adasında esir olarak alınan yirmi dokuz mahkûm ve onların sahiplerinin listesi olup, Mustafa Bey tarafından Venedik Devlet Sekreteri olan Giorgio Nagro'ya teslim edilmesi hakkında.* 1504. Metin Grekçe, sonrasında Venedik lehçesine yapılmış tercümesi takip eder. Varak 95^r'de boşluk vardır.

Grekçe Asıl Metin: ASV, CDT II. 155. Tercümesi: ASV, CDT II. 156; ASV, Libri Commemoriali, XIX, 45 (özet XIX, 75).

110. (varak 95^v-96^r) *Mora Paşa'sı Ali Bey, hem Venedik hem Osmanlı tarafından belirlenen sınırlara saygı gösterilmesi amacıyla Anadolu kale komutanı, kaptan ve valisine yazdığı mektup hakkında.* 11 Eylül 1504. Metin Grekçe, sonrasında Venedik lehçesine yapılmış tercümesi takip eder. Varak 95^v'de boşluk vardır.

Tercümesi: ASV, CDT II. 157; ASV, Libri Commemorali, XIX, 45 (özet XIX, 68).

111. (varak 96^v) *Bostancıbaşı İskender Ağa'nın tarafına yollanan gemi ve uğradığı zararlara karşılık ödenen tazminat için Venedik Devlet Başkanı olan Doç Leonardo Loredan'a yazdığı teşekkür mektubudur.* 15 Ekim 1504. Metin Grekçe, sonrasında Venedik lehçesine yapılmış tercümesi takip eder. Varak 96^v-99^v'de boşluk vardır.

Grekçe Asıl Metin: ASV, CDT II. 159. Tercümesi: ASV, CDT II. 160; ASV, Libri Commemorali, XIX, 46 (özet XIX, 70).

112. (varak 100^r) *Sultan'a verilmek için, Venedik elçisi Andrea Zancani'ye Venedik Cumhuriyeti tarafından teslim edilen hediyelerin listesi.* 1499. Metin Venedik lehçesinde yazılmıştır. Varak 100^v'de boşluk vardır.

2. LIBER GRAECUS'un Kopyaları ve Yapısı Üzerine Notlar

Liber Graecus'un içeriği, Venedik Cumhuriyeti ile Osmanlı Devleti arasında, II. Mehmed'in saltanatının son yıllarında patlak veren birinci Mora Savaşı (1461-1479) ile II. Bayezid'in saltanatı (1481-1512) sırasında iki devlet arasında 1499 senesinde başlayıp 1502 senesinde sona eren savaş boyunca gerçekleşen sıkıntı dolu ilişkilere dairdir. *Liber*'deki en eski belge 25 Ocak 1479 tarihlidir, buna karşılık en yenisi ise 15 Ekim 1504 tarihini taşımaktadır.

Liber Graecus'da Osmanlı divanından Venedik Cumhuriyeti için yazılan belge 112 adettir. Bunlardan ilk 26 adedi II. Mehmed zamanına ait (bir tanesi iki defa tekrarlanmıştır) olup, bunlardan 20 tanesi Grekçe (tercümeleri ile birlikte) ve 6 tanesi de Venedik lehçesinde yazılmıştır ve bunların hepsi de 1479 yılında imzalanan barış maddeleri ile onu takip eden döneme aittir. Bundan sonra ise, II. Bayezid'e ait 58 belgenin kopyası vardır. Bunlardan 39 tanesi Grekçe (28 tanesi asıl metin diğer 11 tanesi ise tercümedir), 13 tanesi Türkçe (bunların 3 tanesi asıl metin ve geriye kalan 10 tanesi ise tercümedir) ve 6 tanesi de Venedik lehçesinde kaleme alınmıştır. II. Mehmed'in ölümünden hemen sonra yazılan belgeler ise Sultan Cem'e karşı Venedik Devlet Başkanı olan Doç Giovanni Mocenigo'dan iş birliği talebini içeren belgelerdir¹⁵. Patlak veren olayların ve ticari faaliyetlerin deniz korsanlarının saldırılarından kurtarılması için 1482 yılında Giovanni Mocenigo isimli Venedik Devlet Başkanı olan Doç

¹⁵ LG 35, 41, 43, 44, 48

zamanında olan ile 1502 yılında Leonardo Loredan zamanında yapılan antlaşmaların maddelerinde bulunmakta olup, bu son değişiklikler Devlet Başkanı kâtabi Zaccaria de' Freschi¹⁶ ve Andrea Gritti'nin¹⁷ vasıtası ile gerçekleşmiştir. Zaman, 1499-1502 yıllarında patlak veren Türk-Venedik Harbi sonrasıdır¹⁸. Bazı sebeplerden dolayı *Documenti Turchi* olarak adlandırılan koleksiyon içindeki Grekçe özgün metinler kaybolduğu için *Liber Graecus* Venedik Devlet Arşivi'ndeki II. Mehmed ve II. Bayezid dönemlerine ait Grekçe belgelerin envanteri bakımından mühim bir rol oynamaktadır. Diğer taraftan ise, Venedik Cumhuriyeti'nin siyasi ve diplomatik açıdan önemli sayılacak belgeleri içeren 33 cilt boyutundaki *Libri Commemoriali* olarak adlandırılan koleksiyonda, II. Mehmed ve II. Bayezid dönemlerine ait 8 adet Grekçe vesikanın kopyası bulunmakta olup, bunlar 1479-1484 yıllarına aittir ve *Documenti Turchi* serisi ile *Liber Graecus* serisinde bulunmaktadır¹⁹.

Liber Graecus'da II. Bayezid devrinde (1481-1512) alt düzeyde yer alan Osmanlı yöneticilerinin kaleme aldığı 20 adet belge vardır. Bu belgeler, Adriyatik Denizi kıyısındaki korsanların akınları ve sınır meseleleri ile ilgilidir²⁰. Bunlardan 11 adedi Grekçe (Bunlardan iki tanesi asıl metindir.) 6 tanesi Venedik lehçesinde, 2 tanesi ise Türkçe (Bunlardan bir tanesi asıl metindir.) ve 1 tanesi de Latince'dir. Kişisel belgeler ise şöyledir: 3 adedi Bostancıbaşı İskender Ağa'nın, 2 tanesi Sadrazam Hersekoğlu Ahmed Paşa'nın²¹, 2 adedi Arnavutluk'taki İşkodra Sancak Beyi olan Firuz Bey'in, 2

¹⁶ M. NEFF, "A Citizen in the Service of the Patrician State: the Career of Zaccaria de' Freschi", *Studi Veneziani*, n.5 (1981), ss. 33-61.

¹⁷ G. BENZONI, "Gritti Andrea", *DBI*, Roma, 2002, vol.LIX, ss. 726-734; A. DA MOSTO, *I Dogi di Venezia nella vita pubblica e privata*, Torino, 1983, ss. 235-246.

¹⁸ Bk. SETTON, *The Papacy*, vol.II, s. 514 ve devamı.

¹⁹ Bir istisna: *Libri Commemoriali* XVI, 173 (özet XVI, 160-161), CDT, I 20 a ve b içinde yalnız tercümesi yer alan iki alındı bulabiliriz; bk. S.LAMPROS, Δὸ ἐλληνικὰ ἔγγραφα ἐκ τῶν ἀργείων τῆς Βενετίας, *NE*, 5 (1908), ss. 479-481.

²⁰ XV. yy'ın sonuna kadar Adriyatik'te korsanlık faaliyetleri üzerine bk. HUNGER, *Pirateria in der Aegaeis*; N.VATIN, "Itinéraires d'agents de la Porte en Italie (1483-1495)", "Réflexions sur l'organisation des missions ottomanes et sur la transcription turque des noms de lieux italiens", *Turcica*, 19 (1987), ss. 29-50, S.FAROQHI, "Ottoman views on corsairs and piracy in the Adriatic", E.ZACHARIADOU, *The Kapudan Pasha. His Office and His Domain*, içinde, Rethymnon, 2002, ss. 357-370.

²¹ San Sava dükü Stjepan Vukčić Kosača 1472 yılında Sırbistan'ı bıraktı ve Osmanlı sarayına sığındı. Burada din değiştirip Müslüman oldu ve Hersekoğlu Ahmed Bey ismini aldı. 1486 yılında Anadolu Beylerbeyi oldu ve sonra ise Vezirliğe yükseldi, 1500-1506 yılları arasında ve 1512-1514 yılları arasında I. Selim'in padişahlığı döneminde olmak üzere iki kere vezirlik yaptı. Bk. ŠABANOVIĆ, "Hersek-zade Ahmed, EI2; *Lexikon zur Geschichte Südosteuropas*, vol.I, ss. 21-22; G.MORAVCSIK, "Byzantinoturcica", vol.II, *Sprachreste der Türkvölker in den byzantinischen Quellen*, Leiden, 1958, s. 344 (Χερσεόγλης); H. HELLER,

adedi Avlonya Sancak Beyi Mustafa'nın, 2 adedi II. Bayezid'in elçisi Mustafa Bey'in, 1 adedi Mora Paşası Ali'nin, 1 tanesi Novi Kadısı'nın, 1 tanesi Patras Kadısı'nın, 1 adedi Mora Subaşı Mehmed Bey'in, 1 tanesi Rumeli Beylerbeyi Mustafa'nın, 1 tanesi Andrea Vilcović'in (İskender Bey ile birlikte) ve son olarak ismi bilinmeyen bir Osmanlı yetkilisidir.

Venedikli yetkili ve vatandaşların ise 7 adet belgesi bulunmaktadır. 1 tanesi Venedik Devlet Başkanı Agostino Barbarigo'ya, 2 tanesi Venedik Devlet Başkanı Leonardo Loredan'a, 1 adedi Korfu Balyos'u Antonio Loredan'a, 1 tanesi Korfu adası sakini *Caratalumi*'ye, Francesco de Franco ve Giovanni Luce'nin yetki belgeleri, Andrea Zancani tarafından teslim edilen hediyelerin ismi bilinmeyen bir kişi tarafından hazırlanan listesidir. En sonunda ise, Bizans İmparatorluğu'nun bir yetkilisinin elinden çıkan belge bulunmaktadır. Bu son *Liber Graecus*'da yer alan Adronico II Paleologo ve 1288 tarihini taşıyan belge *Crisobollo* olup, bunun asıl metninin 1487 yılına kadar Venedik Cumhuriyeti divanında bulunduğu, sayfa kenarına düşülen "1487 tarihinin Haziran ayında asıl belge mühürdarlıkta bulunuyordu (varak 53^r)" diye yazan Latince ifadeden anlıyoruz.

Belgelerin hepsinde kısa bir özet ve artan bir numaralandırma bulunmaktadır. Venedik lehçesinde yazılmış veya Latince olan belgelerin özetleri varak 63^v'ye kadar metin ile yapılmış tercüme arasında bulunur. 63^v'ten sonra ise metinden önce bulunur ve sürekli yollayana ait işaretler ve Sultan'ın mektupları veya fermanları ve savaş konusu da işaretlenir.

Tercümelerin hepsi Venedik lehçesinde yapılmış olmakla beraber, belirli bir önemde olan belgeler dört defa özellik yapılmış olup bunlardan iki adedi (birisi II. Mehmed, diğeri Bayezid II) ve bir adedi de (Andronico II Paleologo) Latince olarak tercüme edilmiştir (varak 11^v-14^v; varak 16^v-19^v; varak 24^v-26^v; varak 53^r-54^v).

Nüveler hâlinde düzenlenen kayıtlar içerisinde değişik seksiyonların ayrılabilmesi için beyaz yapraklar yer almaktadır. Birinci nüve 25 Ocak 1479 ile 3 Nisan 1481 tarihleri arasında II. Mehmed devrine ait 26 adet belgeden oluşur, bunların hepsi de numaralandırılmış ve tarih sırası içerisine konmuştur. Bunun yanı sıra hiçbir başlık olmadan özgün metin ve onu takiben tercümesi yer alır (1^r-22^r).

Bunu beyaz sayfalar izler (varak 22^v-23^v) devamında ise II. Bayezid dönemine ait belgeler bulunur, bunlar çok dağınık bir tarzda sıralanmıştır. İlk 9 belge tarih sıralamasında iken (varak 24^r-39^r) sonradan gelen 5 adet belgede ise numara yer almaz, tarih sırası da uygulanmamıştır ve iki konuda da asıl metin yoktur (varak

---

"Venezianische Quellen zur Lebengeschichte des Ahmed Paşa Hersekoğlu",
Electronic Journal of Oriental Studies, 3 (2000), ss. 1-85.

39^v-44^v); bundan sonra ise numara almış 36 adet belge (varak 45^v-71^v, 53^r-54^v ve 58^r-59^v) bulunmakta, tarih sıralaması ise çoğu zaman düzenli değildir ve bu 30 Mayıs 1481 ile 19 Nisan 1499 tarihi arasında döneme aittir.

Varak 72'den sonra son seksiyon (varak 73^r-96^r) başlamaktadır ve burada ise kesin bir düzensizlik ve eksiklik görülür, belgeler sık sık bir tek tercüme olarak kopyalanmış ve yaklaşık olarak bir tarihlendirme sırasına konulmuştur ve bu nüve ise 14 Aralık 1502 ile 15 Ekim 1504 tarihleri arasındaki dönemi içerir. Bu son 30 adet sayfada çok sayıda yapılan özet ile tercüme arasında beyaz sayfalar görmekteyiz ve muhtemelen müstensih asıl olan Grekçe metni (varak 69^v-70^{rv}; varak 76^{rv}; 77^r-78^r; 80^{rv}; 83^v-84^v; 84^v-85^r; 85^v; 86^v-87^r; 87^v-88^r; 88^v-89^r; 90^r-91^r; 93^v; 94^r; 95^r; 95^v; 96^{rv}) veyahut Osmanlıca metni (varak 66^r; 75^{rv}; 78^{rv}) sonraki bir zamanda istinsahına girişecekti. Her iki durumda da asıl metinden sonra tercümesi bulunmamaktadır (varak 63^r, 65^{rv}).

Burada açıklanmaya ihtiyaç olan bir konu var, nasıl oluyor da Andronico II Paleologo isimli Bizans İmparatoru'nun 1288 tarihli *Crisobollo*'su bir tek Bizans belgesi olarak (varak 53^r-54^v) *Liber Graecus* içine konuluyor. *Crisobollo*, Argolide'nin Cranidi bölgesinde Theodoros Nomikopoulos'a²² verilen bir hibeden ibarettir ve bu bölge Venedik Cumhuriyeti ile Osmanlı Devleti arasında tartışmalı bir arazi olup, Osmanlı Devleti 1463-1479 tarihleri arasında meydana gelen savaştan sonra buraları ele geçirmiştir. Venedik Cumhuriyeti mühürdarlık servisi ihtimalle o sıralarda ellerinde yer alan asıl metni, Bayezid II'nin iktidarlık dönemine ait bir devirde *Crisobollo*'nun bir kopyasını *Liber Graecus*'a koyarak, sınırların tespitinde kullanılan sultanlık belgeleri ile birlikte (Birincisi Mora ile ilgili idi.) 1479 yılında yapılan barış antlaşmasını ve sonra yenilenen 1482 tarihli antlaşma sırasında yararlanmışlardı²³.

Liber Graecus'un ilk seksiyonunda yer alan homojenlikten farklı olarak, ikinci kısımda çok büyük bir düzensizlik vardır. Bu durumu anlamak için ilk belgelerin bir arada kopya edildikleri ve bunu ele alan müstensih kayıt etme amacını bir defada gerçekleştirir, bundan dolayı Birinci Türk-Venedik Savaşı'nın sonunda, 1479 yılında II. Mehmed ile yapılan barış maddelerinden hemen sonra gerçekleştirilir. Biraz daha ileri bir tarihleme için 17 Şubat 1480 tarihli bir belgenin özetinde (varak 9^r) şöyle bir satır bulunmaktadır: "...*et fuit eo tempore quo capto fuit Hidrotum in Appulia vel paulo post*" (O sırada Puglia

²² Bk. *PLP*, NU.20698.

²³ 1479 yılındaki kapitülasyon için bk. LG 1, 1482 kapitülasyonu için bk. LG 29. 1463-1479 savaşının sonunda Venedik; Limnos, Eğriboz Adası, Mora adasında Brazo di Maina ve Argo, Arnavutluk'ta İşkodra'yı, Kefalonya, Zante ve Santa Maura adalarını kaybetti. 1482 Antlaşması ile Venedik, Mora adasında Vatica ve Arnavutluk'ta Polizza'yı Babıâli'ye bıraktı.

sahilinde bulunan Otranto kenti ele geçirilmişti veya az çok kısa bir süre sonra olabilir). O dönemde meydana gelen olaylar esnasında böyle önemli bir olayın yanlış olarak tarihlendirilmiş olması, ihtimal dâhilinde, belgenin *Liber Graecus*'da gelişmelerden çok daha sonra yani 1480 yılından daha geç bir devirde yapıldığını göstermektedir, böylece *Liber Graecus*'un kaleme alınışı, XV. asrın sonunda II. Mehmed'in padişahlığının son döneminden (1481) birkaç yıl sonradır.

Hâlbuki Bayezid devrinin belgeleri, Venedik Cumhuriyeti'ne ulaşmalarından çok kısa bir zaman sonra istinsah edilmiş olsa gerek. Gerçekleşen olayların hemen kayıt altına alınması az sistematik bir tavidir. Grekçe olarak en son kaydedilen vesika 1495 tarihini taşımaktadır (varak 68^v-69^r). Gerçekten de artık o zamanlarda asıl vesikaların hemen kayda geçirilmesi Venedik Cumhuriyeti'nin Divan'ı için artık çok da zorunlu bir tutum değildi, hatta Grekçe kaleme alınmış olan belgeler İstanbul'dan daha nadir geldiği için de bu ihtimal olabilir. Grekçenin karşılıklı diploması dilinde artık daha az tercih edilmesine rağmen Venedik Cumhuriyeti ile Osmanlı Devleti arasında alınıp-verilen Grekçe yazılmış belgeler, 30 yıl sonra dahi kaleme alınmıştı: I. Süleyman tarafından Venedik Devlet Başkanı olan Doç Andrea Gritti'ye yollanan fetihname, Macaristan'da gerçekleşen başarılı savaş ve 1529 yılında Viyana kentinin birinci defa kuşatılmasından sonra kaleme alınmıştı²⁴.

Liber Graecus'u oluşturan müstensihler oldukça kısa ve çabuk geçici bir yazı kullanıp, pek süse ve özene bakmazlar ve yapılan ciltleme ise çok nadirdir. Harekeler ve vurgular doğru olarak yerlerine konmuş ve yazı da asıl metinlerde normalleşme yolundadır. İki tane benzer el (a,b), ikincisini fark ettiren harflerin boyutunun birincisine göre çok az da olsa daha büyük olması, ve bazı basit karakteristiktan (örneğin -ap-) karşılıklı olarak yazdılar. Varak 1^r-24^r, 24^v-60^r, bu arada hem Grekçe yazılmış belgeler hem de onların tercümelerini yazdılar. Üçüncü bir el (c) ise 60^v-72^v sayfalarında görülmektedir, ayırıcı özelliği de ilk iki elden farklı olarak harfleri belirsiz biçim ve küçük modül ile yazmalarıdır. Bu el aynı zamanda, Libri Commemoriali diye bilinen külliyat içindeki 16 ciltte mevcut olan II. Mehmed ve II. Bayezid devirlerine ait 8 adet Grekçe metni istinsah etmiş olup, *Liber Graecus*'da bulunan asıl metinlerden istinsah edilmiş

²⁴ ASV, CDT II. 250; neşri: MM III, ss. 361-364; J. MULLER, *Ein griechisches Sendschreiben des Sultan Suleyman an Andrea Gritti*, Wien, 1860; bk. T. GÖKBİLGİN, "Venedik Devlet Arşivi'ndeki vesikalar külliyatında Kanuni Sultan Süleyman devri belgeleri", *Belgeler*, 1 (1964), ss. 119-120; THEUNISSEN, *Ottoman-Venetian Diplomats*, ss. 155-159, I. Süleyman'ın fetihnemesi, II. Selim'in buyruğunu hariç tutarsak, bir Osmanlı sultanının kaleme aldığı son Grekçe belgedir; M. CRUSIUS, *Turcograecia*, Basilea, 1584, ss. 344 ve devamı; Neşri: MM III, ss. 366-367.

olanlardan çok az da olsa farklılık göstermektedir²⁵. En son olarak da *Liber Graecus*'un son kısmı olan 73^r-100^r sayfalardan, dördüncü bir el (d) görmekteyiz ve bu ise yalnız Venedik lehçesine tercüme edilmiş olanları istinsah ederken tipik bir noterlik yazısı uygulamıştır.

Özellikle de ilk iki elde tam anlamıyla τῶν 'Οδηγῶν²⁶ stilini hatırlatan oldukça üst düzeyde bir divan yazısı karakteri göze çarpmaktadır ve bu yazılar sağ tarafa yatkın hâldedir. Harfler eğik ve özellikle de yukarı doğru sivri uçları görülür; epsilon harfi âdeta eta'ya benzer ve gamma harfi büyük yazılmış gibidir. Özel bağlantılar konmamış ama epsilon-rho ve rho-iota yazılımları bu duruma istisna oluşturmaktadır. Kısaltmalar az olup bunlara arasında -ov- ve -αϷ- εν- karakterleri kelimenin gövde ve sonunda yer almaktadır. Aynı eller Grekçe belgeler ile ilgili tercümelerini istinsah etmişlerdir. İtalyanca tercümelere geldiğimizde, birinci ve ikinci el çok güzel bir şekilde oldukça şık bir divan stilini Hümanizma devri eğik harflerine benzetip, akıcı bir tertip ve hafif sağa bir eğilimle yapmışlardır²⁷. Birinci satırın başlangıcı, devam eden sonraki satırlara göre sol tarafa daha yakın yazılır, böylece sol tarafta geniş bir boşluk meydana getiren düzen ve sıralama olur.

Yazın ise âdeta Divani bir düzey gibi sınıflandırılır ve bundan dolayı büyük harf olarak yazılan “e” ve “i” harflerinin uzatılması fark edilir. Sürekli olarak kısaltmalar (“ill.mo/a”, illustrissimo/a”; “ex.mo/a”, “excelllentissimo/a; “hoi” için hareke ile i'nin üzerine “~ “ konup “homeni” olur. “~ “ tarzı hareke ise kelimenin sonunda “m” ve “n” için kullanılır. Özellikle “che” işareti için ve “s” ile Signoria kısaltması (fakat her zaman olmasa da kullanılırdı). *Liber Graecus* içinde gördüğümüz son el, diğerlerinden ayırıcı olarak gösterişli ve homojen olup, küçük harfler ile aşağı ve yukarı çıkıntılar ve de eğik harfler daha sıktır.

Liber Graecus'da istinsah edilen belgeler, Osmanlı Devleti'nin divanından gelen ve dil konusunda çok az tecrübeli kişilerin kaleme aldıkları Grekçe yazılı olanlardı. Bunu da kavramak, Venedik Devlet Arşivi'nde “*Documenti Turchi*”

²⁵ *Acta graeca imperatorum Othmanidarum et equestris ordinis Hospitalis S.Ioannis*, bölümünde, MM III, içinde, ss. 282-367, Miklosich ve Müller'in göz ardı ettiği, *Liber Graecus*'da da olmayan *Libri Commemoriali*'nin kopyaların ve *Documenti Turchi* koleksiyonunun birkaç asıl kopyası yer almaktadır.

²⁶ τῶν 'Οδηγῶν stilinin sıklığı üzerine bk. D.HARLFINGER, “Zu griechischen Kopisten und Schrifstilen des 15. Und 16. Jahrhunderts”, *La Paléographie grecque et byzantine*, içinde, Paris, 21-25 Octobre 1974 (Colloques Internationaux du CNRS, 559), Paris, 1977, ss. 332-333; I. PEREZ MARTIN, “El ‘estilo hodoges’ y su proyección en las escrituras constantinopolitanas”, *Segno e Testo*, 6 (2008), ss. 389-458.

²⁷ Bk. M.F.TIEPOLO-P.SCARPA (yay.) “Esempi di Scritture dei secoli XII-XVIII”, *Quaderni della Scuola di Archivistica, Paleografia e Diplomatica*, Venezia, 1991, s. 65.

olarak isimlendirilen koleksiyon içerisinde yer alan bazı asıl belgeler ile karşılaştırmakla mümkündür. Belgeler Venedik Cumhuriyeti'ne ulaştığı zaman *Secreta* denen daireye gelir ve yalnız *secretarius* ve divanın yüksek dereceli yetkililerine teslim edilirdi²⁸ ve burada hemen yeni bir kopya çıkarılıp tercüme işlemine geçilirdi. Osmanlı Sultanlarının Grekçe yazılmış belgelerini bir zaman dizimi içinde ve tek bir kayıt içinde bir araya getirme isteği kendi içerisinde bile bir anlam ifade eder. Belgelerde göze çarpan imla ihmalleri, müstensih tarafından kaleme alınırken sık sık düzeltilirdi. İşte bu aşamada sorulması zorunlu bir husus, *divan kâtipliği* memurlarının yetiştirme koşullarını ve Grekçe ile Latince de dâhil olmak üzere *hümanizma edebiyatı* öğreten üstatların profilleri ve ayrıca Osmanlı Devleti ile olan ilişkilerde uygulamayı üstlenen Venedik Cumhuriyeti'nin idari personelinin dil bilgileri üzerinde durmak gerekir.

Çok iyi bilindiği gibi, Osmanlı Devleti'nin baş şehrinde vazifeli olarak Venedik Balyosları ve olağanüstü elçileri beraberlerinde drağmanlar, resmî tercümanlar bulundurlardı. Balyosluk makamında farklı diller öğrenmekle görevli *giovanni di lingua* (dil oğlanları) bulunurdu²⁹. 1557 ile 1561 yılları arasında İstanbul'da Balyos olarak görev yapmış Marino Cavalli'ye³⁰ göre, Babıâli tarafına gönderilen diplomatların Slavca, Grekçe ve Türkçeyi bilmeleri zorunlu idi, yoksa âdeta dilsiz adamlardı³¹ veya Galatalılara ya da mahallî aracılara büyük ölçüde itimat etmeleri gerekli olurdu³². Diğer taraftan da Venedik Cumhuriyeti'nde sadece ülke dışına yollanan diplomatik temsilciler değil; fakat

²⁸ Büyük mühürdarlık *inferiore* ve *ducale* olmak üzere iki kısımdadır. 1403 yılının sonlarından itibaren ise *secreta* denilen başka bir mühürdarlık formu eklenmiştir. 1459 yılından itibaren ise onlar konsülünün (Consiglio dei Dieci) kontrolü altına girmiştir. Burada yüksek gizlilikte olan belgeler ve politik belgeler muhafaza edilmektedir. Hem *Documenti Turchi* hem *Miscellanea atti diplomatici* ve hem de *Secreta-Serie diverse* belgeleri burada korunmuştur.

²⁹ Bk. E.DURSTELER, *Venetians in Constantinople. Nation, Identity, and Coexistence in the Early Modern Mediterranean*, Baltimore, 2008, s. 35. Ayrıca konu hakkında şu makaleye bakılabilir: Güner Doğan, “Ötekinin Dilini Anlamak: Venedik Şark Dil Okulu (La Scuola di Lingua Turca a Venezia)”, *Toplumsal Tarih*, yıl: Temmuz 2014, sayı: 217, ss. 58-63 (çev. notu).

³⁰ G. BENZONI, “Cavalli, Marino”, *DBI*, Roma, 1979, vol.XXII, ss. 754-758.

³¹ T. BERTELE, *Informazione dell'offitio dell'ambasciatore di Marino de Cavalli il vecchio*, Firenze, 1935, s. 85.

³² Costantino Laskaris, Kıbrıs kökenli, çok meşhur, âlim, soylu ve müstensihtir. 1502 yılında Karaman'a Osmanlı Sarayının baş düşmanı Sah İsmail hakkında bilgi toplamak için gönderildi. Bk. CDT I. 61; MARIN SANUDO, *Diarii*, 59 vol., ed.R. FULIN-F.STEFANI-N.BAROZZI-G.BERCHET-M.ALLEGRI, Venezia, 1879-1902, vol.IV, 1880, coll.351-357; G.BERCHET, *La Repubblica di Venezia e la Persia*, 2 voll. Torino, 1865, vol.I, ss. 23, 153-157 nu. 20; B.SCARCIA AMORETTI, *Shah Ismail nei "Diarii" di Marin Sanudo*, Roma, 1979, ss. 32-39.

aynı zamanda burada ikamet edip ve *Mühürdarlık Kâtipliği'nde* çalışanların da bu şehirde var olan okullardan iyi bir tahsil görmeleri ve değişik dilleri öğrenmeleri gerekirdi. XV. yy'da Venedik şehrinde değişik zamanlarda iki tane devlet okulu açılmıştı: 1409 yılında açılan *Rialto* okulu –önce özel bir girişimci vasıtasıyla- felsefe, mantık, ilahiyat ve Aristocu iken, 1466 ile 1450 yılları arasında *San Marco*'da kurulan resmî ve genel okulda ise tam bir Hümanizma tarzı eğitim görülmüdü. Venedik Cumhuriyeti'nin sonraki yıllarında memurlar bu okullar vasıtasıyla formasyon alırlardı. Bu okullarda Grekçe dahi *Hümanizma edebiyatı* öğrenirlerdi. *San Marco* okulundaki hemen hemen bütün öğretmenler Hümanistler ve Venedik Cumhuriyeti'nin siyaset muhitine sıkı sıkıya bağlı yabancılar idiler: Marcantonio Sabellico (1485-1500), Gregorio Amaseo (1500-1502), 1511-1512), Raffaello Regio (Bergamo'lu) (1512-1520). Venedik Senatosu 1460 yılında *San Marco* (çan kulesi civarında) ikinci gibi genel bir enstitü kurduğu zaman burada daha sık filoloji ve Grekçe esaslarına göre hareket edip, burada çok sayıda Hümanist Grekler ve Greksever şahsiyetler ders verdiler. Bunlardan da Venedik Cumhuriyeti'nin maaşlı görevlileri arasında hatırladıklarımız şunlardır: Gian Mario Filelfo (1460), Trabzonlu Giorgio (1460-1462), Giorgio Merula (1468-1483)³³, Giorgio Valla (1485-1500)³⁴, Marcantonio Sabellico (1500-1505) ve Marco Musuro (1500-1512)³⁵.

Venedik Cumhuriyeti *Cancelleria* (Mühürdarlık) okulunda eğitim veren hocalar Grekçeye sahip çıkıyor veya Grek asıllı idiler ise de, devlet teşkilatı içinde bile

³³ Bk. A. DANELONI, “Merlani, Giorgio”, *DBI*, Roma, 2009, vol. LXXIII, ss. 679-685.

³⁴ Giorgio Valla (1447-1500)'nın biyografisi hakkında, bk. V.BRANCA (yay.), *Giorgio Valla tra scienza e sapienza*, Firenze, 1981; bibliyografya için bkz; A.PERTUSI, “L'Umanesimo greco dalla fine del secolo XIV agni inizi del secolo XVI”, *Storia della cultura veneta*, içinde, Vicenza, 1980, vol.III/1, s. 241, nu. 280.

³⁵ San Marco okulu ve müdürdarlığının fonksiyonu ve kuruluşu hakkında bk. A.SEGARIZZE, “Cenni sulle scuole pubbliche a Venezia e sul primo maestro d'esse”, *Atti del Reale Istituto Veneto di Scienza, Lettere ed Arti*, 75/II (1915-1916), ss. 640-645 ve 650-655; B. NARDI, *Letteratura e cultura veneziana del Quattrocento*, La civiltà veneziana del Quattrocento, Firenze, 1957, ss. 119-129; M.P.STOCCHI (yay.), “Scuola e cultura umanistica tra due secoli”, G.ARNALDI-M.P.STOCCHI (yay.), *Storia della cultura veneta*, içinde, Vicenza, 1980, vol.III/1, ss. 98-114; F.LEPORI, “La scuola di Rialto dalle origini alla metà del Cinquecento”, *aynı kitap içinde*, vol.III/2, ss. 600-605; G.BENZONI, “Le accademie e l'istruzione”, *Storia di Venezia*, içinde, Roma, 1997, vol.IV/1, ss. 804, 810-815. Grek Hümanizması sorunsalı hakkında bk. V.BRANCA, “L'umanesimo veneziano alla fine del Quattrocento. Ermolao Barbaro e il suo circolo”, *Storia della cultura veneta*, içinde, Vicenza, 1980, vol.III/1, ss. 123-175; PERTUSI, “L'umanesimo greco”, ss. 177-264; S.GEANAKOPLOS, *Bizansio e il Rinascimento. Umanisti greci a Venezia e la diffusione del greco in Occidente (1400-1535)*, Roma, 1967; N.WILSON, *Da Bizanzio all'Italia. Gli studi greci nell'Umanesimo italiano*, Alessandria, 2000, ss. 163-206.

Venedikli olmayan personel bulunuyordu. En azından XV. yy'ın ilk yıllarına kadar Venedik Cumhuriyeti içinde yer alan yabancı kökenli vatandaşlar, devlet başkanlığı ve elçilik görevlileri olarak çeşitli konumlar kazanırlardı. Bunlar arasında en önemli örnek Girit Adası doğumlu Giovanni Dario (1414-1494)³⁶ olup, *Cancelliere Grande* (baş mühürdar) görevinden sonra bir asil yurttaş için en üst makam sayılan *Consiglio dei Dieci* (Onlar Meclisi) kâtipliğine 1465 senesinde tayin edilmiştir. Bu uygulama, Venedik Cumhuriyeti'nin şark taraflarındaki arazilerini Osmanlı genişleme siyaseti sonucunda kaybettiği zaman burada bulunan Grek ve Arnavut göçmenler kitle hâlinde Venedik şehrine göç ettikleri zamanda devam etti ise de bu dönemin ikinci yarısında durduruldu. Nitekim mühürdarlık dairesine kabul edilme işlemi yeniden bir düzenlemeye gidildi ve ancak Venedik vatandaşlarının tercihen kabulüne çalışıldı³⁷.

Şimdiye kadar tanımlamaya çalıştığım bu genel çerçeveden anlaşılacağı üzere, *Liber Graecus* kaleme alındığı yıllarda Venedik Devleti'nin mühürdarlık dairesinde Grek dilini iyi bilen memurlar bulunduğundan dolayı, Osmanlı Devleti tarafından yollanan Grekçe belgelerin kopyası yapılırken ve elbette tercümesi gerçekleştirilirken bu belgelerin daha iyi bir seviyeye çıkarttıklarını farz edebiliriz. *Liber Graecus*'u kaleme alan birinci müstensihin eli Costantino Laskaris (1434-1501)³⁸ isimli kişinininkine benzemekte olup, eğik ve yatık bir

³⁶ PLP, No. 5155; F.BABINGER, *Johannes Darius 1414-1494. Sachwalter Venedigs im Morgenland und sein griechischer Umkreis*, München, 1961; Aynı yazar, "Veneto – Kretische Geistesstrebungen um die Mitte des XV. Jahrhunderts" *BZ*, 57 (1964), ss. 62-77; M.F.TIEPOLO, "Greci nella cancelleria veneziana: Giovanni Dario", M.F.TIEPOLO-E.TONETTI (yay.), *Atti del convegno internazionale di Studio "I Greci a Venezia"* (Venezia 5-7 Novembre 1998), içinde, Venezia, 2002, ss. 257-314.

³⁷ A.ZANNINI, "L'impiego pubblico", *Storia di Venezia*, içinde, Roma, vol.IV/1, ss. 439-449; M.NEFF, *Chancellery Secretaries in Venetian Politics and Society. 1480-1533*, Los Angeles, 1985. Venedik elçilerinin yanlarında sıklıkla Dragomanlar bulunduğu ve Osmanlı diplomasisinde İtalyanca kullanıldığı için Grekçe bilmenin kaçınılmaz bir yükselmek için önemli bir araç olduğu ifadesi şüphelidir. Buna rağmen, Costantinopolis'in düşüşünden sonra Roma İmparatorluğu'nun eski bölgelerinde Grekçe kullanılması ve bazı Osmanlı sultanlarının Venedikliler ile iletişimde Grekçe kullanmaya devam etmesi gibi durumlar Grekçe bilmenin avantajlı olabileceği noktasını unutturmamalıdır.

³⁸ Bk. T.MARTINEZ MANZANO, *Kostantinos Laskaris. Humanist, Philologe, Lehrer, Kopist (Beiträge zur Byzantinistik und Neugriechischen Philologie, 4)*, Hamburg, 1994; PLP, NU.14540; P.CANART-P.ELEUTERI, *Scrittura greca nell'Umanesimo italiano*, Milano, 1991, ss. 12, 88-93., tav.XXXI; *RGK*, vol.I A, s. 124, No.223; vol.I B, s. 96; vol.II A, s. 122, No. 313; vol. III A, s. 138, n. 362; D.HARLFINGER, *Specimina griechischer Kopisten der Renaissance*, Berlin, 1974, ss. 23-24, figg. 36-37; J.WIESNER-U.VICTOR, "Griechische Schreiber der Renaissance", *RSBN*, 8-9 (1971-1972), s.59; PATRINELIS, "Ἑλληνες κωδικογράφοι τῶν χρόνων

ductus görüntüsü vardır. Bu durum Hümanizma devrindeki pek çok el üzerinde bir etki meydana getirmiştir. Özellikle de Giorgio Valla isimli kişi 1462'den 1465 senesine kadar Milano şehrinde onun öğrencisi idi ve bizzat da 1485 ile 1500 yılları arasında Venedik şehrinde, devlet başkanlığı mühürdarlığı okulunda dersler verdi³⁹. Böylece, Valla'nın Venedik'te derslere başladığı yıllarda *Liber Graecus*'un yazılmasına mühürdarlık okulundaki bir öğrenci tarafından girilmiş ve bu asrın son dönemlerine doğru *Liber Graecus*'un meydana getirilmesine diğer müstensihler tarafından devam ettirildiğini düşünebiliriz.

3. Ekler

Burada II. Mehmed'in Venedik Devlet Arşivi'ndeki Türkçe belgeler koleksiyonu içinde bulunan asıl Grekçe belgelerden birisini yayımlıyorum. Belge 1479 senesinde imzalanan barış ile ilgilidir. Belgeyi tercih etmemin sebebi ise, asıl metin ile *Liber Graecus* içinde bir daha kaydedilen arasında bulunan farklılığı daha iyi yorumlamak istememden kaynaklanmaktadır. Diğer taraftan Sultanların yolladıkları Grekçe belgeler arasında *Libri Commemoriali* içine alınan çok az sayıdakilerdendir. Miklosich-Müller ikilisinin yayınladığı *Acta et Diplomata graeca Medii Aevi* adlı çalışmanın 3. cildinde yer alan neşir sayesinde bile müşahade edilir.

Documenti Turchi'deki orijinal ve *Liber Graecus*'da ki kopya belge: 7 Ekim 6988 (1479), Costantinopoli

II. Mehmed'den Venedik Devlet Başkanı olan Doç Mocenigo'ya

Asıl Metin: ASV, CDT I. 6: şark kâğıdı; 825x279 mm.

Kopyası: ASV, *Liber Graecus*, varak 4^v-5^r; ASV, *Libri Commemoriali* XVI, 142 (özet XVI, 137).

Neşir: MM III, ss. 298-299, No.XIV (*Libri Commemoriali* adlı seriden yapılmıştır).

τῆς ἀναγεννήσεως," Ἐπετηρίς Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου, içinde, 8-9, (1958-1959), s. 94; M.VOGEL-V.GARDTHAUSEN, *Die griechischen Schreiber des Mittelalters und der Renaissance*, Leipzig, 1909, ss. 242-246.

³⁹ Costantino Laskaris 1466 yılından ölümüne kadar Messina'da ikâmet etmiştir. 1501 yılında Laskaris'ten gönderilen bir Latince ve iki Grekçe mektuptan anladığımızı göre Giorgio Valla ile iletişim hâlinde kalmıştır. Laskaris kopyalarının önemi hakkında özellikle Giorgio Valla hakkında, bk. HARLFINGER, *Zu griechischen Kopisten und Schriftstilen des 15. und 16. Jahrhunderts*, s. 341; S.BERNARDINELLO, *Autografi greci e greco-latini in Occidente*, Padova, 1979, s. 24; MARTINEZ MANZANO, *Kostantinos Laskaris*, ss. 294-314.

Tercümesi: ASV, CDT I. 7; I. 8; ASV, *Liber Graecus*, varak 5^r; ASV, *Libri Commemoriali XVI*, 143 (özet XVI, 138).

Notlar: CDT I. 7: batı kâğıdı; 300x220 mm; filigran: repertuvarlardaki ile hiçbir alakası yoktur.

Konu: II. Mehmed'in Venedik Devlet olan Doç Mocenigo'ya gönderdiği niyet mektubu (MM III, s. 298). II. Mehmed, elçi olan Benedetto Trevisan'a yazdığı bu mektupta, deniz ve kara ticareti yapan tüccarların güvenliğinin sağlanmasını istemektedir (*Liber Graecus*, varak 5^r).

Analizi: II. Mehmed'den Venedik Devlet Başkanı olan Doç Mocenigo'ya (II. 1-4). Sultan, elçilik görevini tamamlayan Benedetto Trevisan isimli elçiyi kabul ettiğini haber verir (II. 6-13). Trevisan isimli elçi İstanbul Balyos'u ile Venedikli tüccarlara uyarılarda bulunmuştur (II. 14-16). II. Mehmed, bütün bunları kendi tebaası gibi hükümranlılığı altındaki yerlerde dostça uygulayacak ve uygulatacak (II. 16-24) ve Venedik Cumhuriyeti'nin de Türk vatandaşları için aynı tutumu göstermesini ister (II. 24-28); Benedetto Trevisan isimli elçi, sultanın niyetlerini daha detaylı olarak tanımlar (II. 28-30). Tarih ve imza (I. 30).

Zikredilen Belgeler: I. 6, Babiâli'de elçi olan Benedetto Trevisan için bir başka tanıklıkta CDT I. 4, II. 5-9'da bulunmuştur.

Grekçe Metinler: CDT I. 6

Testo: CDT I. 6:

Του μεγάλου αυθεντός και μεγάλου άμοιράς σουλτάν μουχαμέτ προς Η των ήψιλώτατον εκλαμπρότατον και έφηφανέστατον κϋρ ιω(άννην) μω Η ζενέγων και μέγαν δούκαν ήπέρλαμπρον της Βενετί(ας) και των εξής τ(όν) Η άξηον και τετιμιμένον και πρέπωντα χαιραιτησμών να δέξετε η εκΗ λαμπρότι σου εκ την αυθεντιάν μου το λοιπών γινόςκει η εκλαμπρόΗ τι σου και δια άλλων γραμάτῶν της αυθεντήας μου έδιλοπηήσαμεν τη σύΗ υψηλότητι πός ήλθεν εις την πόρταν μου ο μεγαλοπρεπής και άξήόταΗ τως άπωκρισίάριος ονόματι μπενεδέτò τριβηζήάν της εκλαμπρότιΗ τό σου και πώς έδεξάμεθα αυτών φηληκά τε και τήμια και άπειλογίθηΗ μεν εις τα ζητήματα αυτου καθός εκρίναμεν δείκαιον και έξοφλήσαΗ μεν αυτών και ήδαμεν και έτημήσαμεν πάλην αυτόν έξερχώμενον εις έπειΗ διξην της καθαράς στερεάς και ασαλεύτου άγάπης και φηλήαςΗ όπου έχωμεν μετα σας ήνα γένητε φανερόν και γνόριμον εις τους πάνΗ τας εις την εξέλευσιν δέ αυτου πάλην παρέδωκέν μας των μπάηλονΗ τους άρχοντας καιπραματευτάς τόν κατέργον και караβήον τις υψηΗ λότητώ σου και εις τούτω άπιλογίθημ(εν) ότη διά τον όρών της καλήςΗ άγῶπης και φηλήας όπου έχωμεν μετα σας θέλομεν βλέπι άήΗ όλους τους άρχωντας καιπραματευτάς και άν(θρώπ)ους ος έδεικούς μαςΗ και εις όλα τα πράγματα θέλουσιν έχη άπε μάς και απε τους άν(θρώπ)ουςΗ μας πάσαν

ἀγάπην καὶ καλὴν συντροφίαν καὶ θέλουσιν ἦστε ἄνετη Π ἄπω πάσις
οχλήσεος με τοὺς βήους τὸν καὶ με τὴν συντροφίαν τὸν Π ἐρχόμενοι στάντες
καὶ ἐπιστρεφόμενη ἦτε δια ξηράς ἦτε δια θα Π λάσις εἰς ὄλους τοὺς τόπους τῆς
αυθεντίας μου διότι οὗτος ἀπετή Π ἡ στερεὰ καὶ καλὴ φιλήα καὶ ἀγάπι ὄπου
ἔχωμεν μετεσὰς τῷ ὄμιον δέ Π ἡμεσταν θαριτὴ ὅτη θέλῃ ταιριθεὶ ἄπο τὸ μερο
σας εἰς ὄλους τοὺς Π ἄν(θρώπ)ους τῆς αυθ(εν)τίας μου νὰ 'ερχωντε καὶ αὐτὴ
ἄνετη καὶ ανενοχλητι εἰς Π τοὺς τόπους τῆς αυθ(εν)τήασου ἦτε διὰ ξηράς ἦτε
διὰ θαλάσις ἐρχώ Π μενη στεκόμενη καὶ ἐπιστρεφόμενη μετα τὸν πραγμάτῶν
αὐτὸν τα Π δε περυσότερα θέλῃ αναφέρει εἰς πλάτος ὁ ἀποκρισιάριος τῆς Π
αυθεντήασου. Εἰγράφη ἐν κονσταντίνουπόλει ἐν μηνὶ ἐκτοβρίῳ ζ' Π ἔτη ς λη

Liber Graecous, ff.4v-5r:

Τοῦ μεγάλου αὐθεντὸς καὶ μεγάλου ἀμοιρὰ σουλὰν μουχαμὲτ πρὸς τον
ὑψηλότατον καὶ ἐκλαμπρότατον καὶ ἐπιφανέστατον κῦρ ἰω(άννην) μοτζενίγον
καὶ μέγαν δούκαν ὑπέρλαμπρον τῆς Βενετίας καὶ τὸν ἐξῆς τὸν ἄξιον καὶ
τετιμιμένον καὶ πρέποντα χαιρετησμόν νὰ δέξηται ἡ ἐκλαμπρότης σου ἄπο τὴν
αὐθεντίαν μου τὸ λοιπὸν γινώσκει ἡ ἐκλαμπρότης σου καὶ δι' ἄλλων γραμμάτων
τῆς αὐθεντίας μου ἐδηλοποιήσαμεν τῇ σῇ ὑψηλότητι πῶς ἦλθεν εἰς τὴν πόρταν
μου ὁ μεγαλοπρεπὴς καὶ ἀξιότατος ἀποκρισιάριος ὄνόματι μπενεδέττος
τριβιζᾶν τῆς ἐκλαμπρότητος σου καὶ πῶς ἐδεξάμεθα αὐτὸν φιλικὰ τε καὶ τίμια
καὶ ἀπελογήθημεν εἰς τα ζητήματα αὐτοῦ καθὼς ἐκρίναμεν δίκαιον καὶ
ἐξοφλήσαμεν αὐτὸν καὶ εἶδαμεν καὶ ἐτημήσαμεν πάλιν αὐτὸν ἐξερχόμενον εἰς
ἐπίδειξιν τῆς στερεᾶς καὶ καθαρᾶς ἀγάπης καὶ ἀσαλεύτου ἀγάπης καὶ φιλίας
ὄπ(ου) ἔχωμ(εν) μετὰ σὰς ἵνα γενήται φανερόν καὶ γνώριμον εἰς τοὺς πάντας εἰς
τὴν ἐξέλευσιν δὲ αὐτοῦ πάλιν παρέδωκεν μας τὸν μπάϊλον τοὺς ἄρχοντας καὶ
πραματευτὰς τῶν κατέργων κ(αι) караβίον τῆς ἐκλαμπρότητος σου καὶ εἰς
τοῦτο ἀπελογήθημεν ὅτι διὰ τον ὄρών τῆς καλῆς ἀγάπης καὶ φιλίας ὄπου
ἔχομεν μετὰ σὰς θέλομ(εν) βλέπειν αἰεὶ ὄλους τοὺς ἄρχοντας καὶ πραματευτὰς
καὶ ἄν(θρώπ)ους ὅς ἰδικούς μας καὶ εἰς

ὄλα τὰ πράγματα θέλουσιν ἔχειν ἀνεμᾶς καὶ ἄπο τοὺς ἄν(θρώπ)ους μάς πᾶσαν
ἀγάπην καὶ καλὴν συντροφίαν καὶ θέλουσιν ἦσθαι ἄναιτοι ἀπό πάσης ὀχλήσεως
μὲ τοὺς βίους των καὶ τὴν συντροφίαν των ἐρχόμενοι στάντες καὶ
ἐπιστρεφόμενοι εἴτε δια ξηρᾶς εἴτε διὰ θαλάσσης εἰς ὄλους τοὺς τόπους τῆς
αυθεντίας μου: διότι οὕτως ἀπαιτεῖ ἡ στερεὰ καὶ καλὴ φιλήα καὶ ἀγάπη ὄπου
ἔχομεν μετὰ σὰς τὸ ὄμοιον δὲ ἡμεσθα θαρητοὶ ὅτι θέλει τηρηθῆν ἀπό μέρου
σας εἰς ὄλους τοὺς ἄν(θρώπ)ους τῆς αυθεντίας μου νὰ ἔρχωνται καὶ αὐτοὶ
ἄναιτοι καὶ ανενοχλητοὶ εἰς τοὺς τόπους τῆς αυθεντίας σου εἴτε διὰ ξηρᾶς εἴτε
διὰ θαλάσσης ἐρχόμενοι στεκόμενοι καὶ ἐπιστρεφόμενοι μετὰ τ(ῶν)
πραγμάτ(ων) αὐτῶν. τὰ δὲ περισσότερα θέλει αναφέρει εἰς πλάτος ὁ
ἀποκρισιάριος τῆς αυθεντίας σου. εἰγράφη ἐν κονσταντινουπόλει ἐν μηνὶ
ὀκτοβρίῳ ζ' ἔτη ς λη

Tercümesi

Büyük efendi ve büyük emir Sultan Mehmed'den Venedik'in iyi tanınmış devlet başkanı çok sayın, çok şanlı ve çok mümtaz Doç Giovanni Mocenigo bey'e. Devletimin selamını şahsınızda şerefli ve seçkin kabul edin. Sizin ulu şahsiyetiniz şunu bilmelidir ki, devletimin geçen seferki mektuplarında Benedetto Trevisan isimli ekselansları muhteşem ve çok dengeli elçinizin divanıma kabul edildiğini haber vermiştim. Benedetto Trevisan'ı gayet büyük bir şeref ile kabul ettik ve onun isteklerine karşı olarak biz doğru olarak kabul ettiklerimizin cevabını vereceğiz, onu onaylıyor ve kabul ediyoruz, onu tanıyor ve buradan ayrıldığı zaman yeniden onu onore ettik, böylece sizin ile olan uyum ve dostluğu saf, emin ve değişmez olduğunu ispat ettik, böylece de herkes tarafından bilinsin. Balyos yola çıktığı zaman, siz ekselanslarının kalyon ve gemi tüccarlarını bize tarif etti ve bunun için de size vereceğimiz cevapta sizin ile olan iyi dostluk kurallarına göre davranacağız ve sizin soylular, tüccarlar ve tebaanızı bizim gibi kabul edeceğiz ve bizden ve bizim tebaamızdan tam bir eşitlik ve dostluk göreceklerdir ve (bizim arazilerimizde) ulaşacaklar ve ikamet edecekler veya geri dönecek olanlar her zaman huzur içinde bulunacaklar, malları ve şirketleri ister karada ister denizde olsun, beyliğimin bütün topraklarında güven içinde olacaklar, böylece sizin ile olan dostluğumuz iyi ve sürekli bir uyum ve barış içinde olacaktır. Diğer taraftan benim devletimin bütün tebaası da bütün tarafınıza verilen hakların sizin tarafınızdan kabul edildiğine emin olacaklardır. Böylece sizin devletinizin arazilerinden gelecekler, kalanlar veya geri dönenler için hiçbir engel ile karşılaşmayacaklarına emin olmaları gerekir, bunu da hem karada hem de denizde malları ile uygulamalıdır. Bu elçi diğer bilgileri daha detaylı olarak sizin devletinize ulaştıracaktır. Costantinopolis 7 Ekim 6988'de yazıldı.

Yayımladığımız bu belge, *Liber Graecus*'u istinsah eden kişi tarafından asıl metne göre bazı düzeltmelere kalkıştığını göstermektedir⁴⁰.

I.6 diye numaralandırılan belge, anlaşıldığı üzere Osmanlı divanında kaleme alındığı zaman ihtimalle bir Grek müstensih tarafından yazıldı ise de; yazım için çok az bir deneyime sahip olduğunu söyleyebiliriz. Dilin de fonetik fakat imla

⁴⁰ Mehmed ve Bayezid'in kaleme aldıkları Grekçe belgelerin dilsel karakterleri hakkındaki düşünceler için bk. BABINGER-DÖLGER, *Mehmed's II. Frühester Staatsvertrag*; BOMBACI, *Due clause*; AHRWEILER, "Une lettre en grec du Sultan Bayazid", ss. 150-160; HUNGER, *Pirateria in der Aegaeis*; GIANOPOULOU, *Ἐπιστολή*, ss. 128-135; G.HORROCKS, *Greek: a history of the language and its speakers*, London-New York, 1997, ss. 413-414; GILLILAND WRIGHT-MACKAY, *When the Serenissima and the Gran Turco made love*, aynı zamanda bk. H.HUNGER, *Codex Vindobonensis Phil. Gr.65: TExt, Übersetzung und Kommentar*, Wien, 1963 ve A. ROLLO'nun giriş yazısı, Gorgio Sfranze, *Cronico*, ed. R. MAISANO, (CFHB, 29), Roma, 1990, ss. 42-51.

düzeni olmadan yazılmış, sözlü bir tutum sonucu olduğunu akla getirmekte olup, ilgili belgenin önce okunup sonra yazıya geçirildiğini düşünebiliriz⁴¹.

4. Metin İçerisinde Kullanılan Kısaltmalar

ASV=Archivio di Stato di Venezia.

Briquet= C.M. BRIQUET, *Les filigranes: dictionnaire historique des marques du papier dès leur apparition vers 1282 jusqu'en 1600*, I-IV, New York, 1985 (birinci baskı, 1907).

CDT=Collezione documenti turchi.

Commemoriali, registi=R. PREDELLI-G.M.THOMAS (yay.), *I Libri Commemoriali della Repubblica di Venezia*, I-VIII (Monumenti Storici pubblicati dalla R. Deputazione veneta di storia patria. Serie I, Documenti I, III, VII, X, XI, XIII, XVII), Venezia, 1878-1914.

DBI=*Dizionario Biografico degli Italiani*, Roma, 1925-.

EI2=*Encyclopédie de l'Islam*, 2. Edition, I-XIII, Leiden, 1960-2009.

LBG=E.TRAPP (yay.), *Lexikon zur byzantinischen Gräzität: besonders des 9.-12. Jahrhunderts*, I-VII, Wien, 1994-2011.

LG=*Liber Graecus*, Archivio di Stato di Venezia, Miscellanea Atti diplomatici e privati, busta 45, No. 1324.

---

⁴¹ II. Mehmed'in *scriptorium*'daki kopyalarından heterojen bir karakteri hakkında bk. RABY, "Mehmed the Conqueror's Greek Scriptorium"; Aynı Yazar, "East and West in Mehmed the Conqueror's Library", *Bulletin du Bibliophile*, 3 (1987), ss. 297-321; *Critobuli Imbriotae Historiae* girişi, ed. D.REINSCH, (CFHB, 22), Berlin, 1983, ss. 68-70.

Ekler

Archivio di Stato di Venezia, Collezione documenti turchi I. 6

